

Год. IV.

Бр. XII.

ЗОРА

Лист

ЗА ЗНАЈАЗУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

Вљасник и угледник

ЈОВАН ДУЧИЋ

Илази почетком сваког мјесеца. Износи 4—5 табака а цијена
јој је: на читању годину 4 фор. или 9 д., за ђаке 3 фор. или 7 д.

У МОСТАРУ, 1. ДЕЦЕМБРА 1899.

МОДЕРНЕ ЖЕНЕ

— Јелица Беловић-Бернадзиковска —

Ко хоће да студира жену, ваља да мотри литературу — стару и нову. Ту гледамо жену, душу њену као у огледалу. Узмимо на око главне, уопће познате типове: Goethe-ову „Gretchen“ и „Clärchen“, и Ибсенове „модерне“.

Кад „Gretchen“ изгуби Фауста, а „Clärchen“ Егмонта, онда је њихов живот не само фигуративно, већ и фактично довршен. За њих онда више нема живота. Љубав њихова, њихов је живот.... А модерне? Нора (Ибсенова) и њезине нашљеднице могу и даље да живе, пошто су дошле до увјерења, да су љубав своју биле поклониле невјернику. Њима невјера не раздире срце, не разбија груд. Оне ће кадикад покушати, да невјерника понесу у своју етичку висину, али ако им то не успије — онда га

оне мирно и са резигнацијом бришу из круга својих познаника. Модерна је жена самосталан индивидуалитет, коме не треба тек туђи дах, да га дозове и пробуди у живот и свијест, па оне за то и не увехну, када им отмеш тај дах, што им га је случај удахнуо....

Модерна жена не ће никада пасти са женске слабости. Оне куражно ступају у борбу живота...

Замислимо сада класичну „Gretchen“, која је са себе отресла терет разочарања, па дијете своје узме за руку, да пође у бијели свијет и да ту на „поштен“ начин заради свој хљеб — би ли таква „Gretchen“ постала бесмртна? Или замислимо „Clärchen“, која је тако одана лежала на грудима Егмонтим, па се послје тога задовољава са „мирном срећом“ уз Bralenburga — зар би постала бесмртна?

Све су ово психолошки моменти...

Је ли жена способна за самосталан живот? питаће ко и нехотице.

Је ли жена способна за науке? пита сав свијет.

Психологија се не да одијелити од физиологије и ради тога ако хоће мо да судимо о споменутим теоријама о женској природи, треба да прије промотримо секундарне сполне знакове који карактеришу по новим назорима устројство жене. Жена је код свих цивилизованих народа мања и лакша од мушкарца, изузевши 13. и 14. годину живота, јер су у нашој клими дјевојке у тој доби веће а и теже од дјечака. Облици су тијела у жене облији и љепши, мање коштуњави и правилнији пошто су масни дијелови бујнији од мишица. Мишична влаканца у жене имају већи постотак воде. Снага женске, како показује динамометар, једнака је $\frac{2}{3}$ снази мушкарца. У жене су руке и ноге саразмјерно дуже него у мушкарца. Држање тијела није им онако усправно као код мушкараца ради тога, што су им кости у боковима нагнуте, не држе жене главу као мушкарци, нити им је ход онако прав и сигуран као у мушкараца. Особитом разликом у жене сматра се и то, што им је први чланак у прстима саразмјерно дужи од трећег, а у том се види виши развитак, док у мајмуна и у опће у дивљака тога не налазимо. Гласнице (Stimmbänder) су у жене краће, а глас им је виши и чистији. Грло је тјешње и више уздигнуто. Жлијезде штитњаче (Schilddrüsen) су веће него у мушкараца. Опсег плућа је према величини трупа и множини душика мањи него у мушкарца. Ето то је разлика, која заиста не утјече зло на душевни живот у жене.

Модерна жена „хоће“ да живи, да ради, да послује. Њој је мрска

свака слабост... Она не очајава. Она „хоће да буде сретна, па и на рачун других, ако тако бити мора; смјелом руком захваћа она у туђу срећу, раздире туђи живот — ако се тиме драж њезиног живота увећава. Госпођа Hedda (Ибсен) показује већ канцице испод својих шачица од кадифе — она ће огрепсти, ако одмах и не раздире.

Модерна жена љуби као „Gretchen“ или „Clärchen“, али се не предаје без питања и премишљања као оне, дах знања одрубио је њој већ са крилаца — неограничено повјерење. Она није слаба и без воље као што је листак на сухој грани усред олује. Она зна шта *хоће*. Ево како каже једна модерна: „Die Persönlichkeit regt sich in ihr, sie legt einen Massstab an den Beliebten an, sein Denken und Fühlen zu bewerthen“. Модерна је жена вазда *сама* ковач среће своје... Она умије да прекорачи онај понор, који се разјази између свијета њенога маштања и њене воље. Она је храбра и одлучна. Њена се ножица не боји да ступи на вулкански терен.

Жена пређашњих времена знала се у мислима пењати на највеће вршке воље — али кад је ваљало „на дјело“ — онда јој малаксаше крила код првог полета, који ју је имао да однесе из обичне свакидашњости. Њој се маглило пред очима и од погледа у поноре и од погледа на вршке... Модерна жена није таква. Она је потпуно развијен индивидуалитет, који зна да разликује што је добро а што зло, и која умије да буде добра и праведна. И што је већа њена образованост то је већа и њезина одлучност и сталност, њезина снага у расуђивању и њезино поштовање дужности. Она онда умије и да жртвује своје жеље и тежње за опће добро — умије да прегори, да

резигнира „Jhr unbeugsamer Rechtsinn übertönt die Stimme der Natur“. Таква жена способна је за науку, за озбиљан живот и борбу . . . Занимљиво је свакако посматрати разлике између обадва спола у душевном погледу. Та је тема обрађена већ са свих страна, а ипак се још радо о њој говори. Погледајмо само на ону разлику душевног дјеловања мужа и жене, која је доказана покусима и статистиком. Прије свега жена је бржа у размишљању. Књигу ће жена увијек брже прочитати од мушкарца, а претпоставите да има једнако знање с мушкарцем, она ће од оног што је прочитала, *више* упамтити. Жена брже прегледа број или хрпе приједмета, а и не промишљајући разабера одношај ствари за чудо брзо — готово на први поглед. Али за то не разабера ни из далека тако брзо појединости, те се та брзина у појимању показује кад се не односи само на приједмете из свакидашњег живота. Субјективност је код жене већа него код мушкарца, те она разматра ствари поглавито онако, како ју је то научило искуство и како је привлаче или од њих одбијају жеље и предрасуде; ради тога имаде жена за критику мање способности од мушкарца, па је врло ријетко беспристрастан судија, него се много жешће и јаче од мушкарца предаје чувству. Женски дух ствара много теже: појмове, особито апстрактне врсте, те жена мисли претежно у конкретним сликама и појмовима. Ову разлику у мишљењу показаће нам најбоље овај једноставни примјер руског психолога Кирилова: Узмимо 50 мушкарца и исто толико жена и рецимо им, нека што прије без икаква размишљања напишу 100 ријечи; тад ћемо наћи код жена знатно више ријечи, које означају конкретне

појмове, за тим засебних ријечи и ствари, које се налазе здружене у простору; док ћемо код мушкарца видјети претежно апстрактне ријечи, посебне дијелове ствари, опће појмове и асоцијације по времену. Већ је Лотзе опазио, да жене имаду способност разређивати ствари у простору, а мушкарци у времену. Мушкарци настоје, да све ствари уврсте под какво му драго опће правило, а ту пазе особито на симетрију и сугласје у извађању, а жене много мање мисле на опћа правила и свраћају своју пажњу више на коначну им сврху, тежећи увијек за тим, да доведу ствари у свезу са њиховом околином и да их усаврше. Право су казали велики и умни пријатељи жена: „Наше матере воде — с веома ријетком изнимком — васпитању своју праксу само инстинктивно, без икакве свијести сталних начела и циљева. С тога и налазимо у нас веома ријетко складно образованих дјевојака, ријетко лијепога породичног духа, мало породичне среће и благостања и сношљивости према ближњему, мало поштења и значајности у приватном и јавном животу; дакле управо мало свега онога, на чему се развија лијеп социјалан живот, на чему се темељи срећа и напредак породице и цијелога народа. А у том никад неће боље бити, док нам наше матере не буду разумније и свјесније узгајале нашу дјецу, наш будући народни нараштај. Бадава је о свем другом сањати, док се ту не положи темељ бољој и лепшој будућности.

Жена види дубоко, а муж далеко. Мушкарцу је свијет — срце, а жени срце свијет.

„Свијет није никако пука утвара. Он је скуп свију породица. А ко би га и могао уредити точнијом бри-

гом, него жене? Осим тога што већ од природе има у њих радиности; оне су као створене за бригу са ситницама и за штедљивост, па за благу рјечитост. А могу ли се мушкарци надати икаквој сласти живота, кад им је огорчена најтјеснија веза, брачна веза?

Жена, ако је поштена, лијепа, образована, њжна и духовита, по свачијем је суду најдивнији створ на свијету! Жена је јунак, јер она умије да трпи. Мушкарци су кукавни борци, јер они своје болове тек бјеснилом умију да утишају. Они се рву у борби живота, као да су на каквом мосту, с којег све, што им се противи хладнокрвно строваљују у црни понор, а у најгорем догађају узимају гроб за заштиту против удараца живота. Жене имаду веће болове

од оних, ради којих плачу. Жене из љубави црпе сву племенитост свога срца. За оне, које љубе, блага је као голубица и побожна као светитељка. Ако се деси у погибељи, онда ће њезин бистри ум за драге своје измудрити помоћ с оштроумљем змије, а њезино слабо срце браниће с јунаштвом лавице.“

Американке су у модерном боју за женска права првакиње. Сила „друштава“, „заједница“, „савеза“ и „задруга“ показују нам „што жена може“. Најновије им дјело јесу „*клубови матера*“. Ту се састаје мјесечно четрдесет матера и вијећају о срећи и спасу својих милих, куће своје, дјеце своје, по оној „више очију, више види“.

Модерна је жена овоме вијеку најдјенула име: „*феминални вијек*“ ...

УСТАНИ, ЧЕДО

Устани, чедо, горе,
већ зора шири крила,
птичице већ се буде;
устани, надо мила!

Та ти се увек будиш
Пре овог времена,
у крилу мом те чека
зорица румена.

Већ први зраци сунца
Љубе ти чело бело,
А ти се у сну смешиш,
Надање моје цело.

Устани, чедо, горе,
мајка ти песму пева;
дозива зору, сунце,
и сузе горке лева.

Што си ми хладан тако?
Нашто ти очи склопљене?
Ја ћу те дахом грејати ...
Расклопи руке скрштене.

Па зар ничега нема,
Да ми те, чедо, пробуди,
отвори очи склопљене
погледај — зора руди!

Отвори очи, чедо,
прекини мртве снове.
Погледај, надо мила,
материн бол те зове.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ИЗ ДНЕВНИКА
— проза у стиховима —

I.

Бива тако да ми душом покој веје и тишина,
А међ мноме и ближњима нит' интимност, ни даљина.
Та и с њих се врло пати, — и криво ми јако чине,
Што ми бол и подсмех јача, баш с њихове те близине.
... Сад ми добро, — ма да чекам опет мучни „рат за миром“,
И горчине, муку, патњу, и питања, сумње широм.
И лакше ми, откад немам рашта себе заглашуват'
Па презриво-равнодушно, ил' с досадом ослушиват'
Мазне, празне, и салонске бесмислене разговоре,
Загрижљивост, шале злобне и вулгарне оговоре.
Притворства се непотребних опомињем без горчине,
На увреде опростљиво, благо гледам — из даљине.

Не дира ме ништа: нервозне жене маъне,
Ни критике смешне, мизерне и празне,
Ни досетка вајна, усиљена, трома,
Ни подсмеси чести, и смели веома,
(На лепоту праву, на светињу душе),
Двосмислице разне, што отровно гуше,
Нит' у разговору реч неодабрана
(Патентиран језик регби финих дама!),
Нит' говор о свему са рђаве стране,
Нит' ученост жена, учене им маъне,
Ни жене фриволне, с „духа“ што се чују,
(А мушким без духа тиме импонују)...

Ал' боље да ћутим даље, јер биће тешко мени
Што реч ми не тече мирно, а ове несносне сени
Сећањем дозивам близу... (Не врло жељени гости!
Миру ми опасност прети са њине љубазности).
Ал' срећом песника знаног и ту ја чујем опет:
„Was ihr nicht tastet, euch weilen fern steht“.

II.

И те, и све успомене желим да сад заборавим,
У брдима завичаја хоћу мирно да боравим.

Крај Мораве моје миле обалама горе, доле
Травно гледам зеленило, песак, врбе и тополе.

И таласе њене слушам разговорне, живе, брујне,
И гледам их овде, онде мирне, хладне и нечујне.

Мирише ми речна влага у јесење благо вече,
Реку шумну ослушкивам како лепо тече, тече...

Небилице туда снивам к'о док бејах право дете,
Које злобу дана не зна, које она још не мете.

Па зажелим да ми и сад ти таласи драге реке
Мелодично жуборкају из давнина бајке неке,

Да с ветрићем предвечерњим срце сетно наслађују,
И сећања души тешка милостиво ублажују

Ах, ја желим тог спокојства, мир детињског слатког доба, —
Ал' смалаксан дух зна цигло за мир с оне стране гроба.

Београд

Косара Цветковић

МИЛО СУНЦЕ! . . .

Мило сунце, тако здраво било,
Када прођеш кроз далеке стране,
Тамо, куда моје братство мило
И сад гледа у маглени дане;

Тамо сунце где паћене груди
Не удишу зрак слободе свете,
Тамо куд ми вечно мис'о блуди,
Куд с уздахом моје жеље лете;

Тамо сунце, на те горе ломне,
Што немају покоја ни санка,
Што ударе дочекују громне
И уздише јадом, без престанка;

Тамо сунце, тако здраво било,
Стани! Стани! Па још боље плани!
Обасјај ми моје братство мило
И слободу о, свани, о, свани!

Београд

Милица Петровићева

ЛУТАЈТЕ МИСЛИ

Лутајте мисли! . . . Оф не лутате:
Знате махалу, конак јој знате,
Знате јој бакче, камо дањује,
Одају знате, камо ноћује;
И знате чије име помиње,
И знате који сахат проклиње . . .
Јок, не проклиње. Трпи и ћути:
Свело се лице к'о лимун жути,
Чело јој бледо, око усало,
Срце удара тихо, по мало . . .
О, мисли моје, млађана нѐва
Личи на свећу, кад догорева.

Нин

Јелена Димитријевић

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

ОПАСНА ПРИЈАТЕЉИЦА

— Милка Гргурова —

I.

Чудна је судбина гдекојих породица. Врло често видимо да несретан брачни живот родитеља постиже чак и њихову

децу, рекао би човек као да прелази та несрећа с оца на сина, и с мајке на ћерку. А кад потражимо узрок тој несрећи, понајвише уверимо се, да ју сами стварамо. Особито онде где су сви услови ту да потпуно можемо бити сретни.

Шта је недостајало младом, богатом и угледном Сретену, да буде срећан! Оженио се красном, добром и лепом девојком, коју је сам по своме срцу изабрао и која га је волела до обожавања.

Заиста, Бог је обдарио Босиљку свима врлинама. И они беху једно другоме све на овом свету. И ако Сретен беше лаке природе, ипак је волео своју жену свом душом својом. Њихова кућа беше прави рај.

Наврши се и година како се узеше, па како очекиваху и плод своје љубави, то ће једнога дана рећи млада жена своме мужу:

— Видиш, драги Сретене, време се приближује кад ће нам доћи на свет наше мило првенче, па се бринем, ко ће нам кућу водити док ја будем у кревету. Зар да нам млађи (слуге) газдују, како они хоће? У том случају — могли би позвати моју другарицу, пошто никога немамо од ближег рода, а она ми је и нека даљна рођака. Сирота је удовица, живи од своје мале пензије.

Врло смо се добро пазиле, биле смо као једна душа, а и добра је домаћица. Тако би она за време моје болести надгледала кућу. Само ако је теби право да је позовем?

Докле је Босиљка тако говорила Сретен ју је слушао с највећом љубављу. Загрли ју па рече:

— Драга моја жено, та ти и незнаш колико те ја волим, и како сам сретан кад видим да си ти задовољна. Сваки дан опајам све више врлина код тебе. Видим да си права домаћица, јер се о свему бринеш. Позови слободно своју рођаку.

Босиљка задовољна тим пристанком свога мужа, написа још истог дана својој пријатељици и замоли ју да се пожури к њима.

И заиста Симка стиже на два дана пре но што ће Босиљка родити. Симка беше висока, врло лепа жена, веома живе природе. Њене црне очи севале су као жива ватра, особито кад је говорила, а при том беше и велика кокета, што безазлена Босиљка није ни опајала. Она беше сушта противност своје пријатељице. Њене лепе, плаве очи беху пуне њежног израза, а од кокетерије ни трага не беше.

Тако је Симка за време Босиљкине слабости вршила домаће дужности. Она је одмах почела кокетовати и са Сретеном, и то не из зле намере, више из навике, јер то јој прешло већ у природу, па није ни умела друкчије говорити, особито с мушкима. Неким људима одвратна је та женска кокетерија, а неки се одмах ухвате у њихове замке.

Босиљка је доста дуго лежала у постељи и због превелике слабости

нису јој допустили да сама доји своје мало девојче, те морадоше узети дојиљу, што младој матери беше веома тешко. Дуго је времена требала док се могла сасвим опоравити.

Услед слабости постала је веома осетљива. Тако јој се и учини, као да њен муж није више онако њежан према њој, као пређе, и да много више обраћа пажње њеној пријатељици. А често је замишљен, па и расејан, кад је с њоме сам у соби; а чим би ушла у собу Симка, одмах би се и он разведрио. Из прва је одбијала ту недостојну сумњу, која се у њену душу почела силом увлачити. Па се чисто страшила да неби случајно и они опазили то њено нерасположење. Али што се једна Босиљка више трудила да убеди себе, да се преварила, то се све више уверавала о страшној истини, гледајући њихове дуге погледе, којима су се, можда, споразумевали, а који су њу до очајања доводили. А ипак се уздржавала, да им што примети. Њен понос и њежност нису јој допуштали, да свога мужа вређа својом, можда, неоснованом сумњом.

Ипак једнога дана кад беше сама са својим мужем, рече умиљатим смешењем:

— Како ми је мило кад смо тако сами, већ ето скоро три месеца, како смо вечито као под неким надзором, не можемо више ни да се одамо нашој срећи, као што нам срце жели. Мораш и сам признати да си пређе много нежнији био. А сад ми се чини, као да смо се отуђили једно од другог.

— Шта ти још неће пасти на памет? — рече Сретен, са неким усиљеним смешењем. — Та наша нас је мала ћерка још више сродила.

— То је истина! — рече нежним гласом Босиљка. — Али нас Симка

отуђује. И право да ти кажем: она је излишна у нашој срећи. Па њен вечити смех већ ми је досадио.

— Како си неблагодарна према тој доброј пријатељици, која те је неговала као мајка. Нисам знао да имаш ту ружну црту у своме карактеру.

То рече са неким прекором, који прође као нож кроз Босиљкину осетљиву душу. А сад јој беше јасно, да је он не воли више онако као пре, иначе јој не би могао тако опором одговорити.

Од тога дана Босиљка није имала више мира, њена душа беше испуњена неком ужасном сумњом. Најпосле хтеде Симку опоменути, да је већ време да иде кући. Па и то јој понос не допусти. Не би јој то могла рећи хладнокрвно, и Симка би одмах опазила, да је на њу љубоморна, а ни пошто неби хтела, да се пред њоме толико понизи. Најпосле уздала се и у понос своје пријатељице, да се и она не би хтела толико заборавити. Та Босиљка је сваког мерила по својој племенитој души. Шта више она је једном приликом рекла и самој Симки, да неби могла живети, кад би се осведочила, да ју Сретен више не воли! — Па се тиме кад када и тешила, да Симка води о томе рачуна. Но и Сретен, као да се покајао, што беше према својој жени онако опор, па постаде много нежнији.

Тако потраја неко време и Босиљка се мало умири. Шта више и Симка се повлачила у своју собу, да би њих двоје остављала саме.

Босиљка је морала сваки дан излазити куд у зеленило због свога здравља, и том приликом увек би ју пратио Сретен или Симка. Али од неког времена Сретен се изговарао да има неки хитан посао да сврши, а и Симка беше опет нешто слаба.

Те тако морала је излазити сама са својом ћерчицом, коју је носила дојиља.

Босиљки се није свидело, зашто од неког времена да не могу баш ни једно с њоме ићи. И што се даље од куће одмицала, све ју је више мучила та мисао. Најпоследње рече дојиљи, да продужи с дететом шетњу, она ће се одмах вратити; нешто је заборавила понети. И упути се брзим кораком натраг. Што се више кући приближавала, срце јој је све силније куцало.

Она некако неопажено уђе у предсобље, па онда се упути у мужевљу собу. Зачуди се кад виде да је соба празна. За тим оде у Симкину собу, али ни њу не нађе као што ју је оставила, наслоњену на дивану, и увезаном главом.

Кад Босиљка изађе опет у предсобље, запита служавку, која баш у онај мах уђе с поља: „Где је господин и госпођа?“ — Она јој одговори да господин ради у својој соби, а госпођа јој рече, да ју не узнемирује, јер ју веома боли глава.

Босиљка не рече ништа, она сва задрхта, упути се право у салон, а из салона улазило се у њену спаваћу собу, од које врата беху увек затворена. Беше до крајности узбуђена, није више могла владати собом. — Кад дође лаганим ходом до врата, она их нагло отвори и, — ужасно — муж ју је изневерио на најнедостojнији начин, — зададе последњи удар њеном ојађеном срцу. — У један мах застаде, нема и непомична, за тим врисну, као да ју уједе гуја за срце, истрча као у неком лудилу у мужевљу собу, из које се после неколико магновења чуо ужасан пуцањ. Сретен као бесомучан похита за њом али доцкан; несретница је већ лежала мртва на сред собе, а у

руци је грчевито држала револвер. — Не беше никога да ју у томе ужасном тренутку задржи, и довикне: „Не остављај своје јадно дете!“

Кад види Сретен, шта учини са својом младом женом, која га је тако силно волела, обузе га ужасна вртоглавица, смрче му се пред очима, па се сруши на земљу, и очајно љубљаше своју мртву жену.

После тог ужасног догађаја Симка, то лакомо створење, видећи свој злочин, отпутова одмах својој кући. А Сретеном овлада очајно кајање, корео је себе, што се могаше магновено занети гадном кокетеријом те мрске жене, која учини крај њиховој тихој срећи. Проклињаше и час кад је ушла у кућу. И то очајање овлада њиме тако силно, да му се с дана на дан ум све више мрачио. Често је по читаве сате седео на ономе месту, где је јадница себи живот одузела, и сам са собом говорио.

Тако је прешло неколико недеља, а Сретен је бивао све суморнији и мрачнији. Нити је куд ишао, нити му је ко долазио. А још најмање је могао што радити. Кад и кад долазио би механично до детиње колевке, и неким укоченим и блесавим погледом посматрао би то мало, невино створење, које се већ почело гласно смејати и гукати, незнајући јадно на какав је грозан начин изгубило своју мајку. А он кад би се тога сетио, бегао би одмах у своју собу, затварајући нагло за собом врата, само да не чује гукање детиње, које му се чинило као да га оптужује и пита: „Где је моја мајка!“

Тако је Сретен очајно проводио дане. Једном кад је седео замишљен и сам са собом, као обично, говорио, и неопажавући да га дојиља слуша, уђе служавка и предаде му неко

писмо. Он га механично прими и отвори, но тек што га поче читати, коса му се стаде у вис дизати, очи му се ужасно разрогачише, усне побледише, задрхташе и грчевито се засмеја као у неком лудилу. — Писмо је између осталог гласило: „Похитајте, да браком поправите последице наше несмотрености.“ Потписана „Симка“.

На једанпут као да га спопаде неко беснло, искида писмо на ситне комадиће, разбаца их по соби, па онда брзо оде у своју собу, паде на

оно место, где је јадница изданула и стаде шапутати, као да говори својој жени:

„Не бој се, мила жено моја, нико нас више не растави, па ни сама смрт!“ За тим се трже, погледа на прозор, као да га неко зове, похита прозору, отвори га широм, па повика: „Ево ме, Босо, драга жено моја, ево долазим!“ И скочи с првога ката доле на калдрму.

Јадна Ружица остаде без мајке, па и без оца, који у своме лудилу зададе себи смрт.

А Д И Ђ А Р И

— Милева Симићева —

Било је суморно јесење вече. После кише тродневице поче се небо мало ведрити, ал тада се

опет натушти, као да ће поново заузвити.

Хладан ветар немилице њиха болесно грање на дрвећу; па када се са овога заостале кишне капљице на земљу скруне, причује се неко тихо жецање — чини се као да оно тужно пожутело лишће горе плаче за својом опалом, умрлом браћом.

Кад и кад тужно одјекне вапајно пијукање поглекоје залутале птице што у заман склоништа тражи, зајечи промукли фијук каквих трошних врата, или заклопара капак каква изанђала прозора у оближњем суседству.

Ал млада жена што седи крај прозора, ма да је окренута врту, не опажа од свега тога ништа. Руке је грчевито склопила; прозрачни прсти јој упињу се у беле јој надланице,

као да се никад раздвојити неће. Лепу, јадима изнурену главу немарно је завалила на лево раме; црне велике тужне очи управила је небу, а бледе усне јој шапћу нечујне речи.

За мало, па се густе облаци почеше разилазити. Јесу ли се распланили са тоpline молитве њене? Јесу ли се ражалили на њу, те начинили места молитви њеној не би ли што пре продрла и стигла престолу божјем? Или је та ведрина одсејај наде, што јој души посла онај, који види у срца људска и шаље утехе свима паћеницима?

На ојађену душу и најмањи зрачак наде благотворно утиче; а ова бедна жена је у тој ведрини такав зрачак назрела. Јадовна кора око болна јој срца одвугну, у њему набуја поток суза те се изли кроз она два сјајна алама на бајном јој лику и — њој одлакну.

Неко време је непомично седела. На један мах овлада њоме нека чврста

одлучност. Она мало задрхта, ал тада се диже, приђе неком малом долапу, извади из њега неколико црних кутијца разне величине и облика и свеза их све у неки повећи рубац. По том омота око главе неки густ црн вео који је готово и све лице јој захватио, заогрну неки подужи црн огртач, сакри под њега поменути свежањ, приђе наглим корацима кроз предсобље у коме се дадиља са децом јој играла, довикну им да ће се брзо вратити и после неколико тренутака била је на улици.

Опраштајући се на капији са својом пријатељицом, са којом беше до куће дошла, рече испрекидано а тихо:

„Молим те Анка немој оклевати; пошљи по драгуљара одма иза јутра, па похитај да ми јавиш шта си свршила. Немој сметнути с' ума да ће ми до твога доласка сваки тренутак бити вечност“.

„Не брини се Смиљка“, одврати јој пријатељица „гледај ти само да раније легнеш; сан ће те оснажити и умирити“.

„Да спавам? Да будем мирна кад знаш какав големи немир кида његову душу? О Анка, зар ти не умеш појмити какав страх раздире женине груди кад зна да о концу виси част и живот онога, кога воли више свега на свету?! Не, не, ја ћу се моћи умирити тек тада, када се будем уверила да сам му помогла. Па зато те молим — немој дуго премишљати; задовољи се са првом сумом који ти драгуљар буде понудио. Та адићара има доста, па јамачно ћеш добити за њих бар толико, колико мени треба. У бисера је зрно једно као друго; резотина на камењу у обоцама је ретко лепа; гривна је сва у бриљантима — ах та сваки комад је леп“.

„Врло леп; зато ми је и жао што ће ти све то немилице пропасти. Немој ми замерити — ал све ми се чини да ту жртву од тебе твој — — — —“

„Ћути! Немој довршити што си почела“ рече јој Смиљка ухвативши је нагло за руку „ти бар знаш како ме боли свака реч која против њега говори“.

„Није ми намера да ти нових јада наносим, него баш да их спречим; хтела би да ти помогнем, па зато те не смем штедити. Смиљка, Смиљка, крајне је време да о себи и својој будућности почнеш озбиљније мислити; не би ли те — баш ако наиђе оно што је најгоре — нашло колко толко спремно. Та осмели се једном па реци своме мужу све што мислиш да мораш рећи; јер ако ти баш и није много стало до себе, не смеш заборавити на своју децу“.

„Не спомињи ми деце. Та кад год их гледам, привиђају ми се страшни дани којима на сусрет идем. Нисам ја заборавила своје дужности према њима; и ма како ми тешко било, веруј ми, њих ради покушаћу да што пре са Радивојем говорим о свему. Ал сад, сад још морам учинити ово што сам наумила; јер од кад сам то смислила, тако ми је некако чудновато у души. Обузима ме нека непојмљива слутња да ће се десити нешто тајанствено, неочекивано; чини ми се као да бих те с неким основаним убеђењем могла уверавати да се зато нећу кајати“.

„Дао би Бог да се не превариш; бар ја ти то од свег срца желим. Ал сад с Богом, ја морам кући“.

„Још једном те молим“ прихвати Смиљка пруживши јој руку „буди увек на опрезу и пази да ни једном речи пред мојим мужем не одаш што

сам ти поверила; он не сме ни слу-
тити шта сам ја учинила“.

Хтела је још нешто рећи, ал близу
једног од широких стубова, што су
придржавали балкон под којим су
оне стојале, залепрша се крајичак
неког црног огртача; оне се пренуше
и у тренутку се растадоше.

Но тек што је Анка заишла иза
рогља Смиљкина стана, присети се
како би добро било сазнати чији се
то огртач иза стуба вио и није ли
се можда неко хотимице сакрио не
би ли њих ослушкивао.

Вративши се у тој намери натраг,
опази како се иза поменутог стуба
указаше два доста отмена човека и
како се лаганим корацама упутише
према главној улици.

Она пође за њима, и загледајући
их, одма их је познала. Пошто је
била у каљачама нису јој чули бата,
те се према томе нису на њу ни
обазирали, а она је, ма да су доста
тихо говорили, могла чути сваку
њихову реч.

„Ја сам одиста мислио да се ва-
раш“, рече први.

„Како бих се варао“ прихвати
други, који би са своје висине сва-
коме у очи упао „све да јој и нисам
чуо имена, познао бих је по гласу;
та познао бих је и да је шаптала“.

„Но овога пута би боље било да
је ниси познао“ одврати му онај
први, смејећи се поругљиво. „Ха, ха,
ха! Пред тобом се начинила као нека
светиња: Вели да те не може саслу-
шати, што јој то понос налаже, што
неће да се огреша о своје дужности
и што воли свога мужа — а овамо
иза леђа тог свог љубљеног мужа
продаје своје адићаре да њима избави
од невоље свога љубавника! Но да
она за свога мужа не мари то знам
већ одавно; то ме је управо и навело
да јој се приближим — ал најпосле

која би се и могла задовољити са
таким бекријом као што је Радивој
Зорић — само нисам ни слутио да
ће се закаснити. Хм, хм, зато ли је
она мени при последњем нам виђењу,
читала оне силне придице са онолико
поноса и смелости?“

„Како? Шта?“ прекину га пријатељ.

„Кад смо се оно пре неколико
месеци нашли у већем друштву код
Летићевих, почнем јој се ја удварати,
као што сам то често чинио; ал она
ме строго погледа окрену ми леђа и
не рекавши ми ништа, оде у салон
где се играло. Ја, који као што знаш
нисам плашљив, пођем за њом, при-
ближим јој се и почнем што сам
наумио још озбиљније. Ставих јој
на расположење и себе и своје имање;
обећам јој да ћу се, ако напусти
свога мужа који је и тако пропалица
— старати и за њу и за децу њену;
ал она ме у тај мах назва дрским
безобразником и попрети ми да ће
ако јој се још једном приближим,
све рећи своме мужу, и наложити му
да ме уз домаћинovu помоћ избаци
напоље“.

„Па ти ми о томе не рече ни речи“.

„Нисам ни слутио да ће та ствар
овако доконати, па сам мислио биће
за све времена“. Па дода више за
себе „причекајте мало госпођо, нисмо
ми још међу собом све свршили.
Није у моме срцу само љубавна
страст смештена, има у њему и жаоке.
Па тек када ми буде пошло за руком
да у вашој души изазовем онаку
буру какву сте ви својим лажним
поносом у мени изазвали, тек онда
ћемо се изравнати“.

„Ти се тек не мислиш лаћати
какве будалаштине?“

„Не води бриге. Шта ћу чинити
то још у овај мах не знам; ал да
ће се ова жена љуто кајати што ме
није послушала, на то ти се закљичем“.

„Окај се луда посла. Окрени јој пете, то је у таким приликама нај-пааметније. Та море свет је пун лепих очију и румених усана. Ево нас код пиваре — хајде унутра; у хладна пива је двојако својство; оно не само да спира старе јаде, него и ствара пред очи слике најлепше будућности“.

И — за њима се врата на пивари затворише.

* * *

На неколико дана иза тога, седео је адвокат Зорић сам у својој писарници за писаћим столом. У једаред му се учини, као да се врата полако отворише. Он се осврте — пред њим је стојала његова жена. Како је она у последње време ретко у писарницу улазила, беше се појави њеној врло зачудио; ал још већма се изненадио опазивши како јој је лице блело а очи упале. Па скочивши нагло и пруживши јој своју наслоњачу рече поплашено:

„Седи Смиљка, теби чини ми се није добро“.

„Није ми ништа; ноћас сам мало спавала, то је све“, рече она па седе, а руке, које јој на крилу клонуше, почеше дрхтати.

„Одиста си врло бледа и изнурена“ прихвати он, па је помилова по образу и по коси.

Она га гледа својим великим очима у којима је чак и он неку неодлучност сагледао. Дошла је да му много што шта пребаци, да га коре за многи и многи грех, којим је и свој и њен живот ојацио — ал брижљиви страх који је у тај мах на његову лику опазила, на њежност му, коју она већ тако давно није осетила, беше је са свим обезоружала, и њена уста занемеше.

„Без сумње су те деца узнемиривала?“ упита он, а глас му готово дршће од мекоће.

Деца! — Та једина реч изазвала је у њеној души разне мисли и осећаје. Он, отац, муж, старатељ њихов, не зна шта је с њима било ту ноћ; не зна, јер је и ноћас, као што је то у последње време готово увек чинио, тек пред зору кући дошао. Ал та реч уједно је опомену и на дужност материнску, и она се осмели.

„Не“ започе дршћућим гласом „деца су била мирна; него сам се ја спремала да ти нешто кажем, да се о нечем с тобом разговарам“.

„Да се разговараш? А о чему то?“ упита он зачуђено.

„О нама“, прошапта она.

„Како о нама?“

„Па тако: о теби, о мени, о нашој деци“, изусти она а осећа како јој се нешто грлу пење. Њега нешто штрећну у срце, те се и нехотице спусти на столицу која је била пред њом.

„Видиш Радивоје“ настави она испрекидано „ја сам у последње време дошла до тог уверења да не ваља како ми живимо; и да ће с нама ако овако и даље устраје, бити све горе; па би хтела да с тобом озбиљно говорим о томе, на који начин би се могли помоћи“.

„Како ти то мислиш?“ упита он збуњено.

„Радивоје, у нашем ходнику је сваким даном све мање људи који на тебе чекају; па шта ћемо ако са свим изостану?“

— Он је гледа разрогачено. Осетио је куд она смера; признаје у себи како јој је стрепња основана; осећа како јој је много скривио и како је заслужио да га коре, ал опет зато не може да верује, да све то њена уста говоре. Та она је до сада све тако стрпљиво сносила — па зар да

од сад буде друкчије? И у њему опет ускрсну старо јогунство.

„Па шта хоћеш ти управо?“ упита он готово сурово.

„Шта хоћу? Хтела бих — хтела бих — Радивоје, ја више овако не могу!“ — и она зајеца.

„На што све то? Ти знаш да ја не марим за дирљиве сцене. У осталом кад баш желиш, наставићемо тај разговор док се вратим са суда; сад морам на рочиште. С Богом!“ заврши а готово му годи, што ће на тако згодан начин тај немио разговор прекинути.

Када се Смиљка мало прибрала, видела је да је сама.

Ал у заман га је била изгледала; подне је у велико превалило, а он се још није био вратио. Децу је морала наранити, а она је још увек чекала на њега.

Док је тако сама седела, поче мисао јој ређати све оно, што је проживела од своје удаје па до последњих тренутака. Како лепи, како пуни миља беху дани у првим годинама срећног брачног јој живота. Радивој је био један од најбољих и најугледнијих адвоката у месту. Заслуживао је толико, да су господски живели, а пазео је и децу и њу, којом се из љубави оженио, како се само најбоље замислити може.

Ал наиђе неки случај, те им тај лепи живот пољуља из темеља. Обновом избора, дођоше у варошки магистрат неки нови званичници. Беху то посве страни људи, али се Радивој с њима брзо спријатељио.

За кратко време, образовао се међу њима неки „вечерњи клуб“ чијим чланом је и он постао.

Већ на неколико недеља иза тога, опазила је она како Радивој све касније на вечеру стиже; после јој је врло често поручивао да га на вечеру

не чека, пошто ће остати у друштву, па тако је ишло све даље, док се тај њин „вечерњи клуб“ није ишчавурио у праву пијанку у којој је он увек учествовао.

С' почетка је на најблажи начин покушавала да га из тог друштва отргне; ал све беше у заман. И њега је страст за пићем све више маха отимала, док најпосле није њим овлада тако, да је пренебрегао и њу и децу, а у последње време и своје послове.

Пошто се сваким даном све више уверавала како у њега клијентела све више опада, како су у опште канцеларијски приходи све мањи, како се све више задужује — особито од онога доба, од кад је и оно мало њена мираза на жртву пало — а он од својих злих навика не одступа, почела је своје потребе смањивати. Прво га је на неосетан начин наговорила, те су узели мањи стан; после неког времена отпустила је све млађе, осим старе дечје дадиље, која јој је била врло одана, и којој је немајући никога свога све своје јаде поверавала; те је све, па и најтеже домаће послове обављала сама.

Одавно је већ и себе па и децу престала понављати; таворила се са оно мало траља што су јој из бољих времена преостале. Са новцем што јој је он давао често није могла подмиривати ни најнужније домаће потребе. — А он? Он је преко свега тога ћутке прелазео; њему је главна брига била да га у „вечерњем клубу“ дуго не чекају.

Размишљајући тако, учини јој се, као да се неко тромим корацима пење уз степенице. Нешто је текну у срце. Тек ваљда се није толико заборавио да у по дана пијан кући долази? Помисао на то следила јој је крв, те се неко време није могла с места

У подићи. Тек се мало била прибрала, а Радивој уђе унутра.

На први поглед уверила се да је био трезан, ал да му је лице ужасно бледо и да му очи погледају неким немирним, готово дивљим погледом. Видећи га така, обузе ју нека слутња да му се морала велика невоља десити. У тај мах заборавила је на све увреде које јој је нанео, на све што јој је на жао учинио; само је видела да он пати, жалила га је и стрепила је за њега. Страх јој је уста везао, и само га очи њене брижно питају шта му је. Ал он их није разумео; он је са њих друго нешто читао.

„Хтела си да ми нешто кажеш“ започе он пошто је сео према њој „говори дакле, ја ћу те слушати“. Њој се на мах учини, као да он слугу шта ће од ње чути, те да је можда с' тога узнемирен; па је обузе неко кајање.

„Не би ли боље било да то учиним после ручка?“ упита сажаливо.

„Не. Реци одма све што си смислила“, рече он оштро. Она мало задрхта. Из полу затворених јој очију кануше две крупне сузе, ал уста јој се не раздвајају.

„Тешко ти је започети; је ли?“ упита он. Глас му је био мек, али га је пратило неко презриво смејање. Она само климну главом.

„Добро; ја ћу ти помоћи“, прихвати он. Видиш Смиљка, ја знам да сам ја несрећник, бекрија, коме је тешко пара наћи; предао сам се гадној страсти, која ме је довела догле, да сам се љуто огрешо о своје дужности према теби, према деци својој па и према себи; признајем да сам ти много скривио и заслужио да ме казниш. — Али зашто тако Смиљка? Зашто тако? Одговарај! Питам те у име оне нејачи којој

смо живот дали“ и он је грчевито стиште за руку, а у очима му засја опет онај дивљи поглед. „Одговарај! Та ако си заборавила мене, како си могла заборавити лецу своју? Није ли им доста што сам их ја заборавио?!“ завапи он очајно и покри лице рукама.

Њу обузе неко чудновато осећање; гледа га, ал бесвесно — од страха јој мозак утрнуо. „Полудео је!“ то је била прва мисао која јој је кроз главу севнула.

„Радивоје, шта ти то говориш? Ја ни речи не разумем.“ промуца најпосле.

„Окај се тога, Смиљко; претварању више нема места; ја и тако све знам“.

„Шта знаш?“ пита га она, дршћућим гласом, а очи њене тако га гледају, као да се у том тренутку из неког чудноватог сна буди.

„Рећи ћу ти и то, не би ли се ова мучна расправа између нас, што пре свршила. Обећај ми само, да ћеш ми на свако питање истину одговорити“.

„Тако ми Бог помогао!“ узвикну она.

„Реци ми дакле, камо си у последње време ишла свако вече између шест и седам часова?“ упита он.

„Романовићки“ изусту она а глас јој задрхта.

„Добро. А сад још нешто: Смиљка, ја сам допао великих новчаних неприлика, а ти би ми лако могла помоћи; требало би само да ми ставиш на расположење своје адићаре. Хоћеш ли?“

Она на мах пребледи, а глава јој клону на груди.

„Хоћеш ли?“ понови он не скидајући ока с ње, а дах му готово стао од радозналости.

„Не могу; ја их више намам“ прошапта она па зајеца горко.

„Не можеш, је ли?“ прихвати он поругљиво „не можеш, јер си га продала да би могла избавити од невоље свога љубавника, који ти више вреди и од деце твоје!“ Она скочи са столице,

„Радивоје!“ врисну она као по-мамна. Велике јој очи севају неким надприродним сјајем, а руке јој се према њему пружише, баш као да је рада одбранити се од највеће напасти. „Радивоје, зар мени то?!“ оте јој се са усана, па онда и нехотице седе и поново се заплака.

У тај мах осети Радивој како га неко дарну по рамену. Он се осврте и угледа Романовића.

„Опрости“, започе овај збуњено „ја видим да сте ви при некој расправи, ал ја морам с тобом говорити о врло важној ствари која се не може ни за тренутак одложити. Хајдмо у писарницу“. Он узе Радивоја под руку, поведе га, а овај готово бесвесно пође за њим. Пошто су ушли у писарницу и сели започе овако:

„Били сте обоје узрујани, па ме нисте опазили ни чули ал тим пре сам чуо ја вас; и добро је што је тако, бар ћу избавити твоју јадну жену од гадних увреда, којима си је почео обасипати.

„Давнашњи смо пријатељи, па не морам од тебе ништа тајити“ прихвати Радивој „шта више волијем што си нас чуо, и тако би мени тешко пало да с тобом о томе разговор почнем. Мој Влајко, да ти знаш оно, што знам ја, не би моју жену заклањао од увреда“.

„Ти си брајко међу нама онај, који мање знаш,— ил бар који си рђаво

обавештен; а да тога није, ти не само да не би своју жену вређао, него да можеш, створио би јој светељски лук око главе“.

„Камо среће да је тако. Видиш Влајко, ја сам својим животом у последње доба далеко заблудео; ал ти кажем, љубав те жене коју ја никад нисам престао волети, била би мож’да једино средство да ме врати на старе путе; то сам у тренуцима кад год ме је кајање обрвало увек осећао. А овако — овако ћемо пропасти сви, па чак и она невина деца!“

„Није тако“ упаде му у реч Рамановић. „Рекао сам ти да си рђаво обавештен, па ево ћу то и доказати; само ми не мој замерити што ћу морати споменути и неке, по тебе немиле догађаје“.

„Говори! Реч искрена пријатеља никад не вређа“ одврати му Радивој и он започе:

„Какви су били дани твоје јадне жене од онога доба када си ти почео живити којекаквим животом па до данас, погодићеш и да ти и не кажем; па и опет је она све стрпљиво сносила. Никад ти није ништа пребацивала, шта више старала се да ти свачим помогне; а патила је тим више, што си ти био слеп према свима њеним жртвама. Ја ти не могу много о томе говорити, али знај, да само њој можеш захвалити што и ти и деца нисте стигли још ближе рубу пропасти. Споменућу ти само један случај:

Пре неки дан, уђе она у писарницу да мало поспрема. Опазивши да си чекмеже на писаћем столу случајно оставио отворено, хтеде га угурати; ал на први поглед виде унутра састав неког писма које си ти спремао свом рођаку Станићу“.

„И прочитала га је? И о садржају му приповедала и даље?!“ упаде му у реч Радивој поплашено.

„Не бој се; о томе знамо само моја жена и ја. Опрости — ал ја морам наставити“.

„Молим те“ прошапта Радивој а поглед немирно лута тамо и амо.“

„Из тога писма“ сазнала је она, како преклињеш Станића да ти позајми и одмах пошље 300 фор. пошто си новац тај за неког клијента одавно примио и потрошио, а овај прети да ће те, ако му поменути суму за осам дана не пошале, пријавити адвокатској комори. Како си Станића у писму замолио, да ти на то потраживање телеграмом одговори, а њу једаред за свагда опуномоћио да твоје телеграме може отворити — не би ли их у важнијим стварима, ако те не затеку код куће, одмах могла уручити — чекала је жудно од њега одговор. И пошто је сазнала да се у Станића ниси помогао, дошла је одмах мојој жени, поверила јој се, предала јој је све своје адићаре и умолила је да их прода. Чим је новац примила послала је тајним путем 300 фор. теби, а цедуљицом означила да ти их бајаги шаље неки твој пријатељ. Појимаш ли сад, какву си јој увреду нанео?“

Док је Романовић тако говорио, слушао га је Радивој разрогаченим очима, а кад овај ућута, а он клону као громом поражен, те једва прошапта:

„Ја нисам заслужио да живим!“ још тише: „Јадна Смиља!“ па онда за тренутак обојица заћуташе.

„Влајко“, започе Радивој најзад узбуђено „не мој ми замерити, — ал да си ти добио овако писмо, а видео пред собом своју жену онаку, каква је била моја Смиљка за време док сам је испитивао, морао би у

њену верност посумњати“, и он му пружи неку згужвану хартију, коју је из џепа извадио.

„То је нитковско дело Марка Панића“, рече Влајко, пошто је писмо прочитао. „Он се почео твојој жени удварати; па пошто му је она на његов безобразлук одговорила онако, како је заслужио, попретио је, да ће јој се за то осветити; и ето је пре но што је нашу варош напустио, то и учинио. Као што видиш, ја сам о свему добро обавештен и приповедаћу ти све опширно, а доказима и потврдити; а мислим да мојој речи можеш веровати.“

„Верујем ти, Влајко брате“, прихвати Радивој „верујем, и — биће времена, па ћемо се о свему опширно разговарати; а сад, молим те, оди са мном Смиљи.“

„Не, Радивоје! Оно што си у овај мах наумио чинити, учини без сведока“, заврши и у тренутку га нестале.

Када се Радивој вратио својој жени, нашао ју је у наслоњачи, као што ју је и оставио. Око ње се окупила деца, а она их редом наизменце љуби и милује. Видећи их тако, текну га нешто у срце. Кроз цео организам осети као неку електричну струју, на мах застаде, па рече испрекидано:

„Смиљо, патнице моја! — Влајко ме је о свему обавестио. — Ја сам ти тешко згрешио — али ти се закљичем живим Богом, од сад се на мене никад потужити нећеш! — Је л' ти по вољи така задовољштина? Можеш ли ми грешнику — — — Ал не“, дода брзо „ја нисам достојан да те молим. Клекните децо, склопите ваше невинне ручице, па молите ви матер да ми опрости, што сам је вређао!“

Деца збуњено погледаше њега,

па онда Смиљку; колена им и нехотице клекнуше, те се готово бесвесно приљубише матери.

Смиљка не скида очију са Радивоја, али јој је тако као да сања. Обузима је нека надприродна милина; чини јој се као да је анђели небу понесоше. Уједаред се диже, наже се деци, једном руком обгрли њих а другу пружи према Радивоју. Са усана јој не омиче се ни једна реч, али су јој сузне очи пуне милоште, оне му казују, да му је опростила.

И он их је разумео; јер је у тренутку пришао њој и клекнувши

крај деце прихвати пружену јој руку и обасипаше је пољупцима.

Наста нема тишина, баш као да је на мах цео свет изумро; само они што клече осећају како им нешто на темена капље.

Дигли би се, али их заносно опија нека блага струја, која им полако косу лелуја. Са чега је то? Јели са даха оних уста, што су се блаженим осмејком над њима наднела? Или са топлине благослова, што га можда у том тренутку излива милостива рука Вишњега, над главом искрена покајника?

ПОД ЈЕСЕН

— Даница Бандић —

„И јесен има своје дражи“, рече госпођа Олга и задовољно погледа у свога суседа, који сеђаше

према њој у сеници, обраслој дивјом лозом.

„Хм!...“ учини овај и поново се загледа у хрпу увелог лишћа с којим се она немарно играше.

Последњи зраци сунца на заходу продираху кроз шарено лишће дивје лозе, које се преливаше у свима бојама, од модро зелене до отворено жуте, од загасито мрке до најватренијег руменила.

„Ама докторе, шта вам се допада на том увелом лишћу?“

И госпођа Олга поче нестрпељиво кидати лист по лист.

„Лист по лист!“ рече доктор и подиже један скидан лист.

„Да сам сликар, само бих вас овако сликао; ове мале ручице

као да су створене на то, да све униште, што им дође у близину.“

„Нисам знала,“ да тако рђаво мишљење имате о мени?“

И опет искида неколико листића. Доктор се саже и покупи их.

„Ово треба ваљда да служи за доказ да немам право.“

„Ах, ко ће се с вама препирати! Боље приповедајте што —“

„О чему?“

„Но — па о овом лишћу; видим да не можете да га се нагледате.“

„Па добро! Али, не смете ме прекидати!“

„Нећу — нећу!“

„Ако је дозвољено!“ рече он и извади цигаретлу.

„Изволите!“

* * *

Под сеницом, сасвим сличној овој вашој, седео је дечак од својих десет година и пажљиво је писао задаћу. Сва му је пажња била усредсређена на послу, тако, да није ни приметио

малу девојчицу, која је тихо на прсти-ма дошла до њега.

Била је та мала дебела враголанка, са великим црним очима, малим пркосним носићем и коврчастом црном косом. У једној руци држала је велики комад хлеба намазан маслом, а у другој расчерупану лутку.

„А ге — ста ја имам“ протепала мала, а дечак се одмах окрете њојзи.

„Јаој лепе — луте“, протепала он њеним језиком.

Но девојчица већ је нечем другом поклонила пажњу. Велик шарен лептир беше улетео под сеницу.

„Дај, дај мени“, повиче мала, живо и немарно баци лутку. Дечко потрчи за лептиром. Лептир излети — а дечко отрчи за њим. Најзад га ухвати. Победоносно се врати под сеницу.

Ту сеђаше мала на његовој столици и живо се забављаше са његовим прописом. Својим малим ручицама дераше лист по лист, а при томе клицаше од радости. Дечко се горко заплакао, а мала га погледа зачуђено и — настави свој посао.

* * *

Мала несташна швигарица са дугачком замршеном црном косом, коју је везала плавом траком, успела се на тарабу и загледала се у суседну башту. Затим склопи ручице око румених усташца и поче викати:

„Душане — о — о — Душане!“

На ту вику дотрчи дугачки ђакела и стаде под тарабу.

„Шта је ново, где горе?“

Мала швигарица напрћи уснице.

„Не мораш ти одмах тако горопадно, ако ти је криво што сам те звала, — ја идем“.

Младић се чисто уплашио од те озбиљности.

А она мала је то добро узела на ум.

„Знаш Душане“, рече молећи, „довече идем на беседу“.

„Ти, на беседу!“

„Да богме! Имаћу нову белу хаљину, тако дугачку, готово до земље. Па остаћу и на игранци“.

„О — хо!“

„Да! Па, па требало би ми мало цвећа за довече, а ти имаш тако много“.

„Па што завијаш, чекај мало“, и младић узе немилице сећи своје најлепше руже.

„Држи кецељу!“ она рашири кецељу, а он јој баци сав богати пљен у крило.

„Јаој — лепих ружа! Хвала Душане!“

„Падобар провод мала госпођице!“

Она без једне речи скочи на земљу. Он чекаше мало, затим се наже над тарабом, да види, шта би с малом суседом.

Она стајаше под тарабом и својим малим ручицама кидаше руже — лист по лист.

На све стране се разлетели ружичасти листићи од ружа, а она се сва заруменила, па све хитрије кидаше.

„Ах“, помисли младић, „како су те девојке пакосне!“

И љутито оде у своју собу.

„Можда није имао право! Можда се она надала, да ће се ангажовати с' њоме на четворку, па у љутини што се он чинио невешт, она је покидала цвеће“.

Госпођа Олга рече то сасвим немарно, а доктор је погледа зачуђено.

„На то младић није ни помислио — да — да — право велите, и тако се то може тумачити — хм — чудновато!“

* * *

Доктор замишљено брисаше своје наочари.

„Јесте ли већ готови с' приповетком?“ запита Олга нестрпељиво.

„Још не! Стрпите се само мало — извели сте ме из концепта; где сам оно стао?“

„Код искиданих ружа“.

„Ах, да!“

* * *

Нови доктор нестрпељиво је гледао на сахат. Беше обучен свечано, чак ни беле рукавице није заборавио.

Једва изби $\frac{1}{2}$ 12. Он пође. Ноге му истина мало поклецаше, а срце куцаше не баш правилно, али он ипак пође јуначки напред.

Није морао далеко ићи. Одмах код првог суседа.

Нестрпељиво чекаше у салону. Једва једном отворише врата и на њима се указа лепа девојка. Црна коса лепо се савила у витице, а несташне коврчице окружаваху бело чело. Хаљина ружичасте боје дивно доликоваше њеном витом телу.

„Ах, ти си Душане“ рече радосно, а њему се учини, е-га неко подиже са земље и понесе високо — високо. Но, брзо паде са висине.

„То је лепо, што си ме се сетио. Баш си добро дошао, бар ћеш се упознати с' мојим вереником“.

„Са вереником?“

„Зар не знаш, да сам се верила? Та, да, ти си имао посла с' испитима, ниси имао каде, да мислиш на своју малу суседу, ах ево мог вереника!“

Млади доктор једва се толико савладао, да се не огреша о учтивост, за тим се препоручи.

Уз ону искидану задаћу, уз покидане руже, он прикључи своје помишљене наде.

Мале ручице, његове мале суседе беху довршиле свој посао све су му покидале — лист по лист.“

* * *

„И опет морам узети малу суседу у обрану:

Можда је она чекала гласа од свог суседа, месецима, годинама, па јој се чекање досадило, те је учинила нешто, што — но — од куд ви знате, можда је она и своје рођено срце искидала!“

„Олга“, и доктор јој погледа у сузне очи. „Олга, од младе девојке постала је дивна жена; она је слободна, а ја имам још један лист; хоћеш-ли и њега искидати?“

„Ах, докторе, оставимо га не-такнута; јесен је пред врати“.

„И јесен има своје дражи, и сами рекосте.“

„Па ако сте задовољни са увелим лишћем — јесен не доноси цвећа.“

„Ја ћу вас уверити о противном“.

И у часу га несташе у суседном врту. На брзо се врати, носећи пуне руке ружа.

„Ето вид'те, да и јесен доноси цвећа, но — хоћеш-ли и ово покидати?“

„Ви сте то истина заслужили — али, жао ме је овог последњег цвећа.“

Она се враголасто насмеши, а он у забуни узне брисати своје наочари.

„Ах, Олга, Олга, ви имате много да надокнадите“.

И он је обгрли својим снажним рукама и љубљаше јој црне очи.

„Ах, докторе! С вама научењацима никад се не може бити на чисто“, рече она у забуни и пође према излазу.

„У нови живот!“ рече он нежно.

„Под јесен!“ рече она, али при томе се насмеши враголасто.

„Под јесен!“ рече и он и пође с њоме.

СПРАМ МЕСЕЧИНЕ

— Даница Бандић —

„Знате-ли госпођице, да је права грехота седети у овом загушном ваздуху, а на пољу је тако лепо“.

„О — молим, наше су собе добро проветрене“.

„О томе нема сумње, али једна мала шетња при оној дивној месечини свакако би била пријатнија, него седење у затвореној соби. Шта велите, госпођице Зорка, како би било, да умакнемо одавде, па да се прошетамо по вашој башти? Па ви и не знате, да је ваша мала башта сада прави вилистан. И дрва и жбуње и цвеће и трава губе се у некој пријатној полутами, а сребрни зраци месечеви провирују кроз грање. Све је тихо, тајанствено“.

„Ама господине професоре, та ви сте данас врло поетични“.

„Госпођице, то није одговор на моје питање“.

„Ах, ту се показује опет „професор“. Даклем, да одговорим на ваше питање: Молим господине, ја нећу да идем с' вама у шетњу“.

„Зашто?“

„Јербо нисам ни мало сентиментална“.

„Тако! А кад бих вас лепо молио“.

„Не могу, немам воље“.

„Госпођице Зорка, узмите се на ум. Још ћу се уобразити, да ви не смете са мном“.

„Ах — не смем, велите. Е, баш да видимо! Ево мог огртача. Тако! Хајдмо!“

* * *

„Но видите госпођице, како је лепо! Гледајте само, као да је све сребром исткано. Осећатели ову свежину, па ова тишина! Чу-

жете ли попца? И цвеће двојином лепше мирише него дању. Али, ви ћутите! Ваљда се тек нисте расрдрили на мене? Госпођице Зорка, но немојте се срдити! Морам признати, да сам био мало непажљив, при избору средства, којим бих вас натерао, да изађете са мном у шетњу. Опростите!“

„На што тај разговор, ви сте своју цел постигли, па треба да сте задовољни“.

„Али ја нисам задовољан. Ја хоћу да и ви осетите ову тајанствену чар, која је овладала целом природом“.

„Ја нећу ништа да осећам, ја оћу само да вам покажем, да вас се не бојим“.

„А ја бих баш волео, да ме се мало бојите“.

„Ту вам љубав нећу учинити. Ја и не знам, шта је то страх — ајао ох — јух — јух — ух“.

„Госпођице Зорка, за Бога, шта вам је? Но умирите се, ето, ја вас држим чврсто! Шта вам се десило?“

„Ах — жаба! Згазила сам жабу — ух“.

„Жаба? Од жабе сте се уплашили! Сад разумем! Али камо те благословене жабе! Метућу је у шпиритус и до века ћу је поштовати, јер она је учинила, те сам био за један тренут врло срећан. Ах, ево је“.

„Јаој, господине професоре, оставте је на миру — ух — така је грозна“.

„Али, госпођице Зорка! Већ вам рекох, да ми је та мала жовотињица учинила велику услугу“.

„Ах, како сте немилостиви, та ја се тако бојим жаба!“

„Па мало час рекосте, да се ничег не бојите и зато ћу је потра —“

„Немојте молим вас“.

„Па држите ме, иначе ћу —“

„Не, нипошто“.

„Тако! Да знате, чим ми пустите руке, ја ћу потражити жа —“

„Али господине, та немогу ја вас до века тако држати!“

„Можете, само ако оћете та то је моја једина жеља; но нећу да будем сентименталан, пустите ме.“

„Не, никако!“

„Дакле, оћетели ме држати тако до века?“

„Хм — хм — господине професоре — ви — ви тако чудно питате“.

„Заиста? А ја мислим, да сте ви мало слутили, штаћу вас питати — или, не?“

„Та“.

„Па зато нисте ни хтели да изађете на месечину; јелте?“

„Па“.

„Јаој! Та ви особито одговарате.“

„А ви дивно питате“.

„Па добро, нећу вас више питати,

хајдмо унутра, ето и месец је зашао за облак, чари је нестало.“

* * *

„Ах, погледајте господине професоре, месец се промолио кроз облак — ох, ала је лепо!“

„Дај ми твоју ручицу! Тако. Прислони своју главу овде на моје груди. Тако, сад је слика потпуна!“

„Али господине про —“

„Пст, то не приличи уз ову слику. Реци: Милане.“

„Не — не умам“.

„Покушај, по...“

„Милане“.

„Видиш да умеш! Мора бити, па си се већ одавна вежбала.“

„А сад се већ озбиљно срдим“.

„Не — ни пошто! Уз месечину приличе само двоје срећних. Али хајдмо у присенак, тај месец је одвише — индискретан. Тако — та немој бежати душо! Видим, да оћеш да ме водиш мами — па ићемо заједно! Искаћемо дозволу за даље шетње спрам месечине!“

СТАЗОМ БЕЗ МЕТЕ

— Косара Цветковић —

I.

Две интересантне девојке похађају се, и калкад разговарају без икаква крајњег смера. То је све. Њима је

разговор најслађе душевно задовољство у њиховом још идеализираном пријатељству. Зато можда налазе пријатности или потребе и у томе, препречују шпански зид између свега, што једна о другој кажу. А овамо се хоће душевним очима боље да

виде. Радо се испитују, нове су једна другој, воле да се проналазе.

Тако су и једне вечери у Стара-мајкиној башги ћеретале помало о себи, помало о другима И одмах им разговор потече неким љупким одушевљењем, — особина младих девојака, које лако склапају пријатељства. Пошто нервозно похиташе да се поздраве, гошћа прва ослови унуку стара-мајкину, тоном као пркосним:

— Људи се не могу одмах заволети, каже се.

— А ни жене, — стави се шпански зид уз фини осмејак.

— Јер, нама се дешава — ту ће и без моста прећи гошћа ову мало пркосну намеру досетке, — да заборавимо први сусрет и прве утиске... Полажете ли на прве утиске? (О, да, њу нису никад преварили)... прве утиске са оних, који нам доцније остану симпатични и блиски. Све бисмо хтели да знамо прво виђење и прве утиске, али их се никако не сећамо. Једанпут, кад су тако двоје друговали...

— Ви и он?

— Да један од мојих таквих познанаца. Његову сам дружбу волела. Због њега сам веровала, да се може »другарски« сволети један друг, пријатељ из тог несносног света...

— Ја волим разговор и друштво образованих и финих људи из тог несносног мушког света.

— Е, боже слатки, каквог смисла имају разговори по игранкама, жур-фикс²-овима, на тротору, на Калимегдану?

— Модерног смисла.

— Врло јасно. „Жеманство, збиља...“ и тако даље!*) Али ви, не верујем да сте имали прилике разговарати с оном врстом људи, који од своје даме очекују насушни хлеб своје духу за данас, или вечерас. Или можда волите, да ви инспирирате њих? Доста жалостивна забава.

— Међутим, ваше друговање с њим како је стајало?

— Стајало је, стајало је... изнад тачке, на којој кулминира пријатељство између човека и жене. Па ипак сам ја чистодушном веровала, да у том младом, драгом човеку волим само друга. Врло је то наивно, што сам волела, кад у својим писмима, тај друг назива мене пријатељицом.

— Пријатељицом, по деликатном француском изражавању?

*) Војислав, госпођици Н. *

„У коме (граду) има госпођица (Салона наших прави крас!) Жеманство, збиља, бледа лица, Слабачке груди, танак глас.“

— Усудисте се и у такве досетке, зла девојко. Почела сам сазнавати, да пријатељство чили у љубави, као роса на сунцу; опазила сам, дакле, прво да је он заволео мене.

— И да сте ви, дакле, заволели њега; па онда?

— Па онда, не верујем више, та господин и госпођица, или другови из детињства могу друговати, а да бар једно од њих не заволи.

— Најмилији су другови из детињства, — зачу се један душин глас.

Гошћа прену и заста, али се опет учини да није ништа опазила, па својом урођеном живахношћу настави сасвим обично:

— А ја више волим другарице из детињства, женско пријатељство. Имала сам некада... и пријатељицу, лепу и добру, — два пријатна својства уопште, и напосе у те девојке. Њено срце кулељу не преде, разуме се. Она ми је то већ и наговештавала.

Глас јој поста тиши, осетљивији.

— Та „негдашња“ пријатељица ваша?

— Јест. Али није никад отворено причала о каквом свом друговању из детињства. Чула сам само лепих афоризама о самопрегоревању, о шаци злата, о кајању, — читав низ тајана. Али како је то умела да каже! Њен је душевни језик обилат песничком сувишношћу, адиђарима од речи. Али је она њиме говорила природно, искрено; она није могла друкчије. И знала је дивних стихова! Ја осећам да их она не изушћа намерно. Она то чини нехотице, да саму себе замени у изразу. У истини, она је пуна израза, полетна, идеална у свему. Имала је увек нешто ново у себи, управо са своје велике осетљивости и досетљивости...

— И у то још и сад верујете? Велите, то вам је била негдашња пријатељица?

— Иначе, сад, верујем, да под небом доиста нема ништа ново, да се у људи све понавља. Али, волела сам да некако

испитујем њен говор, глас и нагласак, лице, врло покретљиво. Тачно, — или можда обманута маштом и симпатијом — могла сам прочитати јој на лицу сваку мисао, и ухватити баш оно, што би она хтела да сакрије. Боже, како ми је била интересантна. „Како сте?“ питам је, кад је не видим добре воље. — „Студена ме киша шиба...“

— Да, „по вас цели дан.“

— Да барем знате како ми је тешко било и од самога њена гласа. Како је она то изговарала! Глас пун осећања.

— Да, глас осећања и ја волим, веома волим — да волим осећање у свакој струници, која у гласу затрепери.

— И тим Ђуриним стиховима како је лепо насликала једно душевно стање. Дирало ме нешто из њена понашања као нека неповерена несрећа, маштала сам о некој тајни, саосећала сам злодушну судбину те дивне девојке.

— Ето шта вама чини живље уображење. Имате ли још који парадокс, и још коју хиљаду знакова симпатије њој?

— Али забога, зар сам што друго показала осим љубави према посматрању и тражењу? Напоследку ако је и било осећања, било је можда мање према њој него ли према самој љубави, јер се некако воли и само осећање љубави. Или, ако мислите друкчије, можда је то било саосећање уопште. Волим да улазим у осећања људска; а то душу или мучи, или радује.

— Тек то нису непосредна чувства према њој. Све сами неумесни и детињастии суперлативи за ту вашу пријатељицу... негдашњу.

— Негдашњу, негдашњу!

— Али ви не рекосте ништа потпуно ни о једној вашој познаници. Све тако нешто набацате, као прах у очи. Није пријатно кад ко диже велику прашину, и прашину баца у очи.

Обе се смеју.

— А мени се чини, — одговори гошћа, — да смо, напротив, говорили о сузама, о студеној киши... затим, о девојци, која пати од питања: кому је полезна? а то су опет сузе, бар само њене сузе; затим, о девојкама, које овај језични крај века назва „das dritte Geschlecht“... Трећи род! Ужасан проналазак! Молим вас: девојка самостална, девојка уседелица, и девојка проблематична, и „Fraulein Mutter“, — све су оне, по томе проналаску, трећи род! Признајем, јако ме интересује како се о том трећем роду мисли и расправља — у књижевности и... Али поручите код Стајића „Das dritte Geschlecht“ од Е. Волцогна, да видите које су, и какве су то представнице трећег рода..., торза друштвеног, по мојим ретроградним појмовима.

— Нашто ви само напомињете о неким женама, а ја не видим потпуно ни нацрта, ни слике.

— Да ви не подозревате у томе какве „моје“ „студије“, којима ћу вас једном задивити? Умирите се, молим вас, далеко су од мене тако зле намере.

— Па ипак, неких имате.

— Никаких. Волим девојке, па волим о њима много и лепо да говорим.

— Ви их лепо и оговарате; гледајте да их и опишете.

— Али ја без вас не могу ни једно, ни друго.

— Пакосна девојко!

— За прво имадосте доказа и вечерас; друго морате само веровати.

— Дајте ми доказа и за друго; хајде пишите штогод о женама. Хајде једну приповетку.

— Па лепо, али ви знате, да треба зато са вама и да пишем, као што и разговарам.

— Па добро, писаћемо.

II.

ИДЕЈА ЗА ПРИПОВЕТКУ

Ево обеју пријатељица, које ту идеју траже јутрос у стара-мајкиној башти. (Код стара-мајке ће се њихови састати за једну шетњу до Топчидера.)

— Па кад ћемо писати? — поче домаћица право после поздрава.

— Ах, па ви, дакле, имате озбиљних намера? Видите, а ја јутрос, чим се пренух, сетих се вашег синоћњег предлога; па, као Тома, посумњах, да ви то не рекосте онако тек... Е па, како ћемо?

— Можда ви боље умете, па ћете пронаћи. И ви волите проналаске, радо копкате. О чему, шта, како, — договорићемо се. Хајде о Стасији! О тим вашим јучерашњим женама. О вама, о мени, — дода несташно.

— Хм, теме... — смеје се и гошћа, а не допуњује. — Него, хајде причајмо о жени, која и не постоји стварно, као те; али ћемо јој позајмити ипак што од реалних лица. Даћемо јој дарова и богату осећајност, само не истинитости, тога правог украса жене. Тако је бар неко казао, и молим вас, да и ви тако по некоме нешто кажете о нашем предмету. Дрво се на дрво наслања, човек на човека, аутор на аутора.

Домаћица: Тако; то би била жена, која се титра речима, која замишља осећања у себи (и другима); изафектирана је, фалишна је, — шта ли? Мислите ли, да та жена није у стању да пузи маштом, да истражује и украшава пикантне хронике, гласове...?

— Свака је то у стању; каткад бар.

Домаћица: Та жена треба, дакле, да буде од оних, које су умне и поетичне, имају сувише осетљиво срце, — које ће она (у нашој причи) поклонити човеку недостојну.

— Или не, него пишимо о створењу савременом: интелигентно је, самостално,

одушевљиво, са лепим тежњама, али слабе воље. „Свагда хоће, а никад не може.“

Домаћица: Канда јутрос не ћемо доћи ни до идеје, ни до плана.

— Зато се не ћемо ни лаћати крупних задатака.

Домаћица: Јер то не можемо.

— Јер то не можемо.

Домаћица: Онда ипак о пријатељству између жена, као што сам вам прво и рекла. Прва је мисао свагда најбоља.

— То вреди за људе, који се по предосећању управљају. Они верују, да увек погреше, ако прву намеру промене, или прву мисао оставе. Њима једно кајање никад не гине.

Домаћица: Молим вас, да се зауставимо на ствари. Не могу трчати за вама, кад идете цик-цак, или скачете с предмета на предмет.

— Жене увек тако разговарају.

Домаћица: Ето је опет! Чујте једном! Налазимо се у пријатељству.

— А propos!

Домаћица: Тачка. Сад даље. Прича почиње на Ђурђевдан. Обе волимо тај празник. Једном, на тај дан...

— Јуче?

Домаћица... на тај дан имала сам узрока, да премишљам о двома пријатељицама. Волеле се из детињства, а доцније се разишле. Не знам зашто.

— Идеја вам је лепа, и волим је, што слутим, да је ваше осећање и ваша машта већ обртали, превртали њоме.

Домаћица: Илузија вам је јасна, и не волим је. Не волим је просто зато, што видим да је илузија.

— Е добро, ми ћемо да испричамо једно женско пријатељство. Личности ваљда не треба да измишљамо? То јест, модели ће нам бити живи. Њихов осећајни живот биће нам добро познат; бар нису нам непозната осећања општа и једнака код свих нас, па ћемо све заједничко

лако познати и код њих. Смејете се, чему, зашто?

Домаћица: Ваш говор допуњујем, јер сте ви можда заборавили то да учините.

— Еле, оно што ћемо писати биће обично и просто. Једина је само незгода, што обичну ствар не воли наш грешни обичан читалац; — остаје нам, дакле, да је волимо само нас две.

Домаћица: Остаје нам, да је волимо само нас две? Хвала. Ви не можете, да волите, а да не жацкате. Вама је канда задовољство кињити у пријатељству.

— Ви чините мени задовољство, кад ме заустављате на пријатељству, — хтедох рећи, на нашој теми. Те тако, чиме да почнемо причу? Детињством? Ах, срећно доба детињства! Или да удесимо један сусрет чак на завршетку догађаја? Главни догађаји: прво, једна смрт, и друго, једна брачна парница.

Домаћица: Тако што више је, него могућно; обично је. Не бисмо чиниле на жао стварности.

— Или ћемо почети преписком; али из којег доба? Да ли док у њој веје искрентон и помало отужан и наиван дах заноса? Ја бих изабрала време позније, кад је преписка трезвенија и себичнија, кад се топлом речју спекулира, или се додаје обичаја ради. Почнемо на пример молбом за протекцију, или невином и досадном поруцбином на модискињу или кројачицу. Овако:... Али не, боље да их одмах завидимо због сукоба интереса. Шта велите?

Домаћица: Ала сте пакосни; све само ружне ствари. Ви се навалице подсмевате пријатељству. Зар је оно тако шуруо кад се сунча на илузијама младости, кад га греје топлота срдачна?

— Онда метнимо их на какво тешко искушење. Нама ће ваљда требати и нешто заплета, какво питање. Пријатељство и гостољубивост на муци?

Домаћица: Ах, не, већ просто: нек обе пријатељице воле једног човека...

— Да баналне теме.

Домаћица: ...а он пак нека воли ону од њих, која има мираза. Пошто се у наше време тако воли, биће наша приповетка и природна и проста.

— Обичан случај, обичан предмет. Па онда, и ти људи, драга пријатељице, свуд морају да се нађу.

Домаћица: Ју, како сте страшни, забога! Права, права Männerhasserin, — или се само таки правите. Ту вам црту не волим. Напослетку, учинићу вам по вољи: не ћемо љубав у причу.

— Па ипак, — ви увек имате лепших мисли, — нека нам један догађај поремети план, нек унесе и ту љубав у нашу слатку идеју. Ви имате доиста право, добра вам је идеја, та о човеку. Љубав уопште суштина је женина бића. Без ње каква би нам била приповетка.

Једна бубица паде на помодни рукав гошћин. Домаћица је скиде.

— Та мода, — рече, — има чудних каприса. Рекла бих, да сте ви њихова жртва, или жречица.

— Па не би ли вредније било, — прихвати гошћа, — узети као тему једну ћерку свога времена, жену, која се модерно одева, мисли, осећа, живи, — речју, жену, која живи животом бесмисленим и беспосленим, фриволним; а још краће: животом нашим данашњим.

Домаћица: То је идеја управо због рукава, ако не као из рукава. Видите, волим, што незнатна околност у вас изазива лепе мисли, озбиљне мисли. Волим, што сте опаљљиви, што мислите и осећате.

— Зар се и ви чудите, кад женскиње мисли добро и осећа истинито?

Домаћица: Што је необично, то је и чудно.

— Опет против нашег сопственог рода. Зар сте тако песимистични према њему? Или волите тако тек да рекнете у

У овој прилици? Еле, ми ћемо кроз ту модерну ћерку да видимо какав је наш домаћи и друштвени живот. Згодан предмет одиста. Насликаћемо, како кућа и друштво васпитавају једно девојче. Хоћемо да га пустимо очевидном струјом западњачког васпитавања. Такву, каква је посматраћемо затим и у њеној кући, у њеној околини. Узгред ћемо да тражимо, шта у незнану будућност лети на, и код нас, окрилатилом женском питању. А можда би тога ради боље било да проучимо једну оседелицу од таквога кова, или од бољега кова?

Домаћица: Ја мислим пријатељства да се не одречемо.

— Е добро. То је главно; остало ће се и само понудити перу. Ја сам већ наелектрисана жељом за „рад“.

Домаћица: И готови сте, да композирате појединости, је ли?

— Та, тумараћемо, док наиђемо на прави пут и смер. Зато баш можемо почети каквим путовањем. Да припремимо изненадан састанак на жељезничкој станици. Свет, „поезија галаме“ (знате већ, Матавуљ), опора воња угља и машинског уља, запара, кола, трамваји. Или прво нек журе улицом, занете уз разговор, који ће бити знатан за нас такође. Јутро. На тротоарима пролазници промичу с пуним корпама и мрежама, и свему дају некакав домаћи колорит; неки журе у канцеларије, неки на станице, сви имају послени вид. И оне обе хитају, на лађу, рецимо, јер тамо је лепше, него на жељезници. Због воде. Ја волим воду. Лепо би их било видети одмах у кући. Једна треба да буде удата. Зашто у кући? Зашто удата? Девојкама се то данас не догађа тако често. Него хајде да их нађемо при служби, а без кућишта. Да створимо две сироте. Само не у трећем роду! Сиротовање била би жалосна судба двеју лепих девојачких душа. (Ми већ знамо да су то лепе девојачке душе.)

Домаћица: Ви ћете удесити још, да су обе богате и лепе, модерне даме, — или какве хоћете да буду?

— Обе лепе, није добро. Не, добро је. Зашто сметати читаоцу? Не ћемо да он само због те ситнице једну воли, а другу жали. Он је већ на то склоњен, физичка лепота утиче на људе. Лепота једне могла би доста учинити за нашу приповетку. Али једнако ми је жао оне друге! Ми просто хоћемо све да је лепо и добро. Нека су обе и лепе. Једна умнија... Не, уопште лепе и добре, деца питомог света.

Домаћица: Боже мој, све само добро. Као да немате ни срца ни очију за људске сироте.

— Од срца ми је жао, да растужујемо једног читаоца, и да му изнуђавамо саучешће, и да га приморавамо да мисли на невесела и несрећна створења. Али можда би и то могле учинити на какав леп начин. Шта жене могу својим лепим начинима!

Домаћица: Даље!

— Можемо узети нешто из дневника једне девојке, којој је дуго време. Она није празна и обична девојка, која само помоћу друштва може мало да креће свој мозак и фантазију, и то у границама жеманства, сплеткарења, оговарања и саопштавања. Напротив, наша је девојка душевно и духовно богата, — и то је њена несрећа. Насликаћемо једну осамљеницу, у њеној најмљеној собици, угнечену монотоним тугом...

Домаћица: Њен је живот врло леп!

— Ето, може да вас гане и сам наговештај такога живота. Ја би њеној нарави додала коју срећну особину, — хумор, веселост, схваћање свега и са смешне и веселе стране. Њен би дневник могао имати и неколико оваквих врста:

Тог и тог дана: Киша.

Доцније. Киша.

Још доцније: Киша...

После спавања: Опет киша...

Даље: То исто...

Домаћица: Вид'те, да је тамо не бисте представили веома виспреном.

— Као да само виспрене жене задовољају. У осталом, нека она остане умна и духовита. Таквих жена увек доста! Вежбај се, па ћеш се усавршити у досетци, у лепој слици од речи... Но даље. Нека једна од наших девојака (и то она, што пише дневник), живи у заборављеном граду, а друга нека остане у престоници. Нек су дуго растављене. Две једнаке душе, а две различне судбине.

Домаћица: А те две последње црте — сећају на нас две.

Појави се осмејак у очима обеју.

— Па нека и сећају; бар се грађа узима „из живота“. И бар те две последње ствари се често налазе у животу.

Домаћица: О језику се не ћемо ни питати. Ми ћемо писати језиком чистим, лепим; писаћемо душом.

— Писаћемо, зацело извесним узвишавањем ствари! Ми не ћемо ниских ствари и ниски језик.

Домаћица: Писаћемо просто и мирно.

— Ми? То веома издаје почетнице, као и непотребно, наивно одушевљење и машту.

Домаћица: Та да, ми ћемо и писати стилем жена и о женама, које у једном делу свог живота живљаху од снова и маште. Оне воле своју машту и своје снове.

— А ви волите да разговарате...

Домаћица: О, ништа нисам ни хтела више, до само да разговарам. А да

ли из мене, да ли из нас барем вири таушан приповедачки дар?

— Па, ето хоћете да га фалзификујете; пише вам се приповетка.

Домаћица: Толико, колико и вама. Већ, ја вам рекох, ја нисам збиља помишљавала на писање; тек онако сам волела да се мало преслишамо.

— ?? Да кажете што, и да чујете шта, ма шта? Знам; потребан вам је увек ма какав израз унутрашње радљивости душе. Нашли сте и начина! Али већ, вама жовијалности никад не оскудева.

Домаћица: Ви сте врло љубазни! Волим да разговарам, да задајем посла, да идем без намере кроза свет лепога и доброга.

— И то сте зар и сад постигли? Но слажем се с тим, да разговор доиста није пут, којим се до неке мете стиже, него стаза, којом се без плана и радо иде. Али опет сте ми успут могли сврнути пажњу на штогод интересантно о женама.

Домаћица: Интересантно — о женама... студије... Да ли разговарамо, увек зато, да се чему поучимо? Ја разговарам увек зато, да се што забавим. Волим оно нешто етерично, дражесно у моћи говорења; прекрасно је говорити. И кад сва наша половина људског рода може тим пријатним даром божјим даровито да располаже свуд и свакад, у кујни и салону, у радњи и крај болесника, — велим, кад жене све то имају, зашто онда „само“ нас две да се ограничимо писањем?... Не шалим се, боље да жена има златне руке (и златну душу), него златно перо.

— Или је од свега најбоље да има златну опрему, па да буде још и вољена и удомљена. Како ви мислите?

БОЛЕСЛАВ ПРУС

— Скица из пољске савремене књиге —

— Јелица Беловић-Бернадзиковска —

Од свих дарова, којима је природа геније надарила, свакако је хумор један од најдражих. Ама, какав би то био таленат у коме нема осмјеха? Сва су дјела великих генија, дјела с осмјесима обасјана. Са благим осмјејком на лицу само геније може да гледа на ситне људске прилике и неприлике; такс Гуливер гледа на војне Лилипутанаца, тако Хомер описује грчке војне, тако Ариосто опјева средовјечне витешке ратове, тако Шекспир црта своје комичне јунаке а Адам Мицкијевић свађе и препирке пољачке шлахте, тако Јулије Словацки удара на Грабца и Шлаза. Сви су ови аутори писали са осмјехом на уснама, а у томе осмјеху бијаше љубав, стрпљивост и доброта. Геније посматра вазда са планине ситне људске бриге, а хумор гледа на људски род као на хрпу дјеце. Писци су разноврсни: једни полете изнад свагдашњости и њезине појединости, изнад тривијалности и пролазности, па се само занимају за велика питања живота. Такова су дјела Фауст, Манфред Густав, Кордиан и т. д. Други писци љубе опет баш ту свагдашњост и њезине ситнарије, њезине ситне жеље, њезин плач и њезине ралости.

Такови су у првом реду хумористе, као Сервантес, Молиер, Стерне, Красицки, Дикенс, Текереи, Жан Пол, Доде и други. У свих ових доминира нота хумора. Има додуше и генијалних писаца, у којих је осмијех риједак, или га нема никако, али за то у свих тих осјећаш, да једна жица није навијена: нема ту топле срдачности! Ти су писци Данте, Красиниски, Балзак, Флобер, а особито Зола.

Болеслав Прус је хумориста у најљепшем значењу те ријечи. Он осмјех буди у читаоца, а у исто доба узбуђује га, до дна душе. Болеславово срце осјећа све

људске патње и пуно је бескрајне милости. Прије свега близу су му патње малих створења, патње дјеце и људи једноставних и природних, искрених. Он љуби људе, своје људе, свој народ, своју земљу. То је главна црта његове књижевне осебине.

Варшава је најмилија тачка његове љубави за домовину, јер је она срце и пулс њезин.

И за то су његова дјела сва пуна садашњих људи и садашњих прилика. Ко би га хтио карактеризовати, најбоље би га означио, кад би о њему оно рекао, што је он сам написао о једном од својих јунака, на име о неком младом ђаку и то у његовој фантазији „Сан“ Он ту каже:

„Опазио је, да се из његова срца и духа извлачи, испреда хиљаду зрака као златни нити, које су се разишле на разне стране слатке отаџбине. Разилазећи се тако прихватиле се неке родитељског дома, друге опет куће, гдје је провео дјетињство, трећа дрвећа под којим је трчао и играо се, и камена на коме је сједио, па каблића из кога је воду пио! Још и друге срдачне зраке прихватиле се његових колега, његових најмилијих књига, познатих госпођа, милих новина и позоришта. Бијаху то све предмети и људи које је он љубио... И ради ових зрака и нити, које су га везале са читавим свијетом, постао му је рођени живот хиљаду пута пунији, опсежнији...“

Заиста, лијепе ријечи.

Ако епопејом називамо такав пјеснички умотвор, у којем се најразноврсније и најголемије масе крећу, онда је Прус доста таквих епопеја написао: „Placówka“, „Anietka“, „Lalka“, „Emancypantki“, све су то такви пјеснички умотвори, јер у њима живи читаво модерно друштво.

Била би, међутим, велика непотпуност, кад би Прус траговали једино као хумористу, макар колико ми широко растегнули значење хумора. Прус се бавио и са предметима, који леже сасвим изван сфере хумора. Ваља наине да знамо, да се Прус у велике занимао и математиком.

Док бијаше ђаком, учио је највише математику. Запао је наине баш у оно доба, кад је омладина највише планула занимањем за филозофска, економска и природна питања. У то се доба почели учењаци дубље занимати за суштину душе. Млади су ђаци том приликом први пут чули о Дарвину, а економија је освојила све главе. Па тако гипки, прихватљиви и живахни дух, као што бијаше у Пруса, зар могаше остати равнодушним крај свеопћега кретања и занимања?

Баш на против. Прус бијаше један од најраденијих духова у тим новотаријама, у правцу позитивном. Није се дакле од прве посветио литератури, макар да је још у школи као ђак пјесниковао. Послије бијаше уредник шаљивог часописа, који се звао „*Kurjer Cobuzowski*“. Касније бијаше опет уредник шаљивог листа „*Muże*“, па је не дуго за тим најљепше своје хумористичне стварчице скупио у једну књигу под насловом: „То и оно, а управо ни то ни ово.“

Али прави његов литерарни рад почиње тек касније и то године 1872, када је почео излазити часопис „*Opiekun domowy*“. Ту је Прус ступио у јавност озбиљно и ревно као публициста и новелиста.

Прве Прусове новеле имају карактер концепта или веселих пошалица без претензија и сјећају нас на Дикенсове скице, те су пуне здравога хумора. Читаоцима бијаху, а и данас су најмилија лектира: „*Grzechy dzietinstwa*“, „*Anietka*“, „*Przygoda Stasia*“, врло су дражесне слике из дјечјег свијета, а ванредно занимљиво оцртане. Нота срдачности непрестано у Пруса расте.

Његове новеле „*Kamizelka*“, „*Katarynka*“, „*Kosmopolyta*“, „*Przy księżicu*“, такођер су необично лијепе и читаоца освајају. Прус је прави чаробник! И најозбиљнији, измучени, ожалошћени, огорчени читаоц мора се читајући те новеле од срца насмијати. Никад у Пруса не ћеш наћи песимизма, он љуби људе и сије свјетлост доброте међу њих. А осим тога грије их и храни надом тјешитељком.

У фељетонистици показао се Прус мајстор. Слободнија форма овдје му је дозволила већу разноликост предмета, а он је умио све казати и сложити у форми необичној и изненадној. Његови су фељетони били прави накит часописа „*Курјера Варшави*“. Читаоци и претплатници јатили се на тај часопис као осе на мед.

Прус постаде у кратко доба најзанимљивија пољска литерарна појава. Особито је велику и замашну улогу играо као уредник листа „*Новине*“. Ту се показало, да је овај тријезни, разборити реалиста, који је говорио, да је појезија нешто непотребно и шкодљиво, који је наговарао умјетнике, нека се радије прихвате какова заната, ту се показало, да је тај човјек заиста био прави поета! Видило се то и касније у његовим приповијеткама: „*Palac i Rudera*“, „*Dusze w njevoli*“, „*Powracajaca fala*“, „*Ptasówka*“, „*Lalka*“. И у другим дјелима, која су као и ова све извађене из модерног друштва.

Но и Прус је знао, да тим што у својим приповијеткама шиба гријехе модернога свијета, стиче себи душмана и одбија многе читатеље, па је стао своје јунаке маскирати у римске, библијске и египатске хаљине. Пренио се за то у доба Фараона Рамзеса. Но и ту, као свагдје, не стоји Прус на становишту никоје доктрине, осим становишта љубави. Али ова доктрина, која учи, да другима опрашташ и попустиш, тражи од тебе прегорење. И оваку дивну науку даје Прус својему друштву!

Ево шта он вели:

„Престанимо већ једанпут говорити о својим недаћама а туђом кривицом, те покушајмо бити адвокати, ако већ не туђе невоље, а он бар своје рођене кривице. Рекне ли човек себи: неприликама својим крив сам ја сам и нико други! У истом ће се часу осјетити крепчији и одличнији. Онда у њему самоме ћуте дивље претензије на милосрђе или на саучешће, а мјесто тога буди се вјера у рођену снагу. Ми се позивамо на праведност, заборављајућ, да ова госпа није баштаница самосталног и силног краљевства, већ је просто дана за друштво, која само онда иде међу госте, ако је то с вољом господара њених.“

Како то лијепо рече Прус! Те ријечи значе: *Имај вјеру у себе!* И сви радови

из пера дивнога Пруса носе те ријечи на челу. Он живо жели, да модерноме свијету улије вјеру у се, а пољскоме народу вјеру у бољу будућност отаџбине.

У његовим дјелима видимо осим тога питања мистична, филозофска и модерна. Његова душа одмах осјети сваки утјецај, она је као барометар.

Прус без сумње вриједи и дан-данас пољској књизи за једнога међу најбољима најпознатијим, најомиљенијим и највиђенијим радницима. Особито у женском свијету читају се радо његове лијепе и духовите, а кроз модерне новеле, од којих опет новели „Lalka“ (лутка) иде прво мјесто.

Прусових новела има преведених у српској, а и у хрватској књизи, али још далеко не толико, колико је то заслужио.

ПЈЕСМА О ПЈЕСМИ

— *Szczężna* —

I.

Над свеопћом биједом људском, над потоком крви и каљугом блата — чиста и јасна заори се Пјесма о пјесми.

Млади момци пјевају је играјући се војника. „Част и слава нека је теби земљо наша, окићена дрвећем, позлаћена храном, пуна срца и најљепших пјесама на свијету! Ти си једина у чијем крилу почива пепео наших праотаца, ти чуваш сузе горких мука, ти нас раниш, чистим дахом нас напајаш, уљеваш одушевљења млађем нараштају, ти која си преживјела толике промјене, која још и сада трпиш од свакидашњих бура. О земљо наша, црна жалашћу, црвена крвљу! Гдје нам је суђено живити, борити се и умријети, ти драга и једина!“

Над свеопћом биједом свјетском, над мраком егоизма, жртава и мука, заори

се пуна љубави и њежности Пјесма о пјесми . . .

Мати сједи на мјесачини крај бијеле колевке дјетиње. Не може да га се нагледа, намилује . . .

О сунце мог живота! Једва се видиш из твог гнијезда, а колика је неизмјерна љубав моја. Шта си ти учинио са мном пиленце моје слатко? Не могу ни јести ни пити ни спавати, радим цио дан, бдим по цијелу ноћ, па ипак имам неизмјерну снагу гледајући у тебе. Све на свијету осим тебе постало ми је равнодушно, ти си ми краљевство и моја влада и моје право, моћ и слава! Ти си ми најљепши на свијету сине мој — имаш десет ружичастих прстију. Шта ћеш учинити с тим ручицама? А куда ће те ножице отићи које сад упиреш у моје срце? Смијеш се голубе мој? О ти си најпаметнији на свијету.

II.

Од анђела си се одлучио, па си с неба мени дошао, ту си код мене, живиш, гледаш и смијеш се!

Schopenhauer i Hartmann, ти зловни подсмјевачи љубави, мали су спрам тебе, шта вриједе они? Ти растеш и напредујеш а они опадају. Кад срце твоје плане младичком ватром, за велике идеје, од њиховог песимизма не ће остати ни искре. Ја љубим те чаробне искре, тај свети огањ, љубим будућност, која иде с тобом упоред...

Над свеопћом биједом људском, дисонанцијом и лажним звуцима ори се хармонична пјесма о пјесми...

Под отвореним прозором тихе љетне ноћи, стоји, свира, те гудалом превлачи струне, свира, свира, хучи, плаче и смије се,.. О дивна и тајанствена је моћ одушевљења, која улијева душу своју у звуке! О непоњатна снага и чаробни говору звукова, надземаљска пјесмо духа, све испричаш и исплачеш звуцима, и ипак осташ увијек чиста.

На струнама твојим мене прошлост, велики покрет духа народног, разни бојеви витешки походи! Симфонија муке, мене савремени дух времена, јек и гроза крвавог боја. А за тим химна будућности, ораторија препорођаја. За тим чујем тебе ти срце свих пјесама, „наша народна пјесмо!“ Љубим те ти неисцрпиви изворе осећаја народног, ти лијепа одјећо, наша.

Над свеопћом биједом људском, над злбом и завишћу заори се Пјесма о пјесми...

III.

Најпослије се ријеши да искаже све што му мори груд... слушај драга... мети руку на моје срце па ћеш сама разумјети тајну, која се теби уздиже, мени је и тако тешко то све ријечма исказати...

Осјећам да сам само твој, осјећам да си ти само за мене створена, једна искра спаја нам обје душе, за то смо се и нашли... Један пламен љубави горио је међу нами док нам није стопио срца у један живот, моћан као смрт, а дуготрајан као бесконачност. Осјећаш ли како нас сама природа ближи све ближе и ближе... Ружа с твојих груди зове ме, звијезде се пријатељски осмејују, вјетар шапуће — приђи јој ближе и ближе... Јест, ти си то! знам те! Краљице моја! Познајеш ме! Ја сам то, измучен љубављу, тужећи за срећом, љубим те... Моја си, моја...

Над свеопћом биједом људском, над мраком незнања ори се пјесма о пјесми..

У својој радионици сједи замишљени старац; мудре му очи гледе у тавну ноћ; измучена глава почива на рукама. Спавај природо, ти мило дијете моје, сложи ете-рова крила твоја, склопи звјездане очи твоје... Спавај и ти мисли моја, одмори се послије дугогодишњег напрезања рада и искуства... Ал ни пошто. Ви сте обје нераздвојне, стално бдијете, ко вас може раздвојити?... Обје ме окружујете. Љубим те природо неисцрпљива пријатељице моја. Љубим твоју унутрашњост, која без дана тужи за сунцем, пламеном, искром, атомом правде...

IV.

Само љубав умије потстицати, само она схваћа вјечност, она умије пронаћи скривене тајне, пред њом отварају се тајне природе и духа...

Над свеопћом биједом свијета ори се пјесма о пјесми...

С неизмјерне висине гледа створитељ на створења своја, а са земље гледају створови Божји горе.

Сунчана химна љубави и милосрђа слушта се од горе доле, са земље пак диже се небу чиста слободна одушевљена пјесма љубавна — пјесма о пјесми.

Даринка Калијева.

САРА БЕРНАР

— Francisque Sarcey —

Глумице су за пошљедњих двадесет година биле од особитог утјецаја на позориште, оне су га у извјесном смислу и створиле, јер је углед њихова талента био толики, да су драмски писци управо за њих и писали своја дјела и душевне своје творевине прилагођавали генију приказивачице, како би их ове на позорници оживотвориле. Међу свима прва је била *Sarah Bernhardt*, која је опет подигла испуштени скиптар трагедије и драме из руку велике Рашел. И Сара је као и Рашел чивутског поријекла, и ако крштена хришћанка, а имала је као и Рашел у својим жилама циганске крви. Већ у првом свом дјетињству умјела је она своје учитеље и да занесе и да поплаши. Наипло се на неколико школских нота, које је добила од милосрдних сестара, гдје се налазила на васпиталишту. Једна је од ових прорицала дјевојчици, да ће постати или највеће свјетлило побожности или најстрашније биће скандала. Од ова два пута изабрала је она онај други, на коме се и усавршавала својим инстинктом и позивом. Она ступи у утакмицу конзерваториума. Тада је она била блиједо мршава створење, али њене су очи имале јасну и дубоку свјетлост, коју само кћери сјевера имају, њена физиономија блистала је интелигенцијом. Обе, који је тада био директор, примјети је и даде је звати. Чим је изговорила само прва два стиха једне Лафонтенове басне, рече јој: „Ти се зовеш Сара, ти си чивутка?“

— По рођењу, али сам крштена.

— Она је крштена, — рече Обе, окренувши се својим колегама, — било би и штета, кад овако красно дјетенце то не би било. Басну је врло лијепо изговорила, морамо је примити.

И она буде припуштена против свију обичајених правила. И кад је прву на-

граду однијела и напустила конзерваториум, ступи у *Comédie Française*. Али само је ушла у њега. Једна ћушка, што је својом маленом ручицом ударила по угледном образу једног врло упливног члана, изазва велики скандал. Пргава, кавгаџија, фантаста са необуздатим мислима, ова мала циганчица, била је најнеиздржљивија у читавом панзионату.

Она је била приморана, да *Comédie-ju* напусти. Строги Монтињи ангажује је за позориште *Gymnase*. Али њена самовољна природа није се могла да привикне на дисциплину ове суморне куће, тако да је једнога дана није више ни било у позоришту, и ако јој је име лијепо стајало на позоришном плакату. Послаше по њу у стан. Ње је нестало. Узулуд су је тражили на све стране и викали за њом у сваки кутић париског живота, — она се не одазиваше. Новине су хиљаде прича измишљавале о овом бјегству. Једни су говорили да је побјегла у Америку, камо је привукао један баснослован ангажман, други опет, да је пошла жељезницом за Брусел, а други опет да није ни напустила Париз и да се крије у једном гнијезду од ружа. И док су репортери париске кронике тумарали по странпутицама нагађања, она се наслађивала наранџама на обалама Манцанареса. То је било доба, кад је опадо цвијет наранџе, и почео златан плод да зрије.

Ови скокови већ је скоро прославише. Двапут је покушала самоубијство и оба пута за времена се стигло, да је спријече. Што се са овим ситницама бавим, то је зато што оне откривају један дио њеног карактера и што оне разјашњују фантастичну страну њеног генија. Она ће увијек, ма на који начин извући се и традицији и правилима, она ће увијек у свом држању

имати нечег баснословног, што масу заводи и очарава.

Њена је сретна звијезда хтјела, да се допадне господину Дикнелу, који је тада са Шилијем управљао Одеоном. Овамо је ступила она 1867 године и остала до 1872. Овдје је то било, гдје се она почела да допада стручњацима, овдје је то било, гдје смо ми почели о њеном златном гласу да говоримо. Она нас је задивила у *Кин-у*, гдје је играла улогу Ане Демби. Говорила је неком сањалачком слашћу, која је била пуна неописане њежности. Али њен први велики триумф био је као *Zenetto* у *Passant-y* од Копеа. (Јануар 1869.) Изабрала је одијело, које је подсјећало на „флорентинског пјевача“, тада модерног вајара Дибоа. Човјек је могао да види виткост њених удова, и око није било поуздано, је ли то можда какав младић или каква жена. Са каквом дражи осјетљивости прича она стихове Копеове, који су на неким мјестима били по нешто преискићени, али је ово шаренило било у сагласности са бојом улоге.

Овом триумфу придружи се на скоро и други. Одеон поново изнесе *Ruy Blas*, а њој повјери улогу шпанске краљице, пуне патње од дугог времена и меланхолије, која се од једног зрачка љубави пренула из своје мрачне укочености, у коју је била утонула. Послије ове сјајне премијере, написао сам ја ове ретке, који казују, шта је тада био њен таленат: „Мадмоазел Сара Бернар има од природе дар сломљеног и тужног достојанства. Сви су њени покрети уједно племенити и хармонични: а дизала се а сједала, а корачала а окретала се. Дугачки набори њене сребром везене хаљине спуштају се уз њу са неком идеалном љупкошћу. Глас тако симпатичан и мекан, дикција тако погођеног ритма и савршене разумљивости, да ни слога не пропусти, па ма те ријечи са њених усана текле чак у виду гласног љубакања. Са каквом умјетношћу дикције прати гласом она одјељке периоде, која

се развија, а да се икад прекине! Па како јој умије да одржи хармонију гипких линија. Па какво фино и убједљиво наглашавање! Она истиче поједине ријечи, којима она тиме даје ванредну важност! Како само каже овај једноставни полустих: „Твој глас, што ме за све везује“.

Сви ови успјеси позову је натраг у исту ону *Comédie Française*, коју је морала да напусти. Осам година остала је овдје. То је оно, што бих ја назвао класичном периодом Саре Бернар. Можда то и није била баш она периода, у којој је она највишу ларму дигла; али у пуном цвијету младости, љепоте и талента и, чврстом руком директора Перена, који ју је умио да одржи на уздама, сачувана од свију испада, остварила је она сав идеал савршенства, што је за сгручњака несравњено уживање.

Из онога, што сам о њој казао, можете видјети, да је она нарочито била створена да отјелотвори младе, сањалице принцезе, нарочито јунакиње Расинове, оне тихе љубавнице, које у изразу свих њених осјећаја налазе ванредног одзива. Она је играла Јунију у *Британки*, Аризију у *Федри* и Андромаху са неком извјесно примјерном и милозвучном пријатношћу, а Расини није никад ни замишљати могао о тако једној чистој, елегантној и божанској интерпретацији. Као Заира измамила је она толике силне сузе, а пјевала је у тој улози несравњивом њежношћу и тугом. Ја нисам могао набројати све њене улоге, у којима је она поново нашла сјајну грацију старе Грчке. Савршенство у идеалу тако је ријетка ствар у умјетности глумчевој.

Уједно је она била једна моћна сила, а ове године биле су за њу неочењиве и јаке плодности. Она је модерној репортерији умјела да позајми испомоћи. Каквим је сјајем блиснула као Сфикс, од Октава Фељета и, да се послужим ријечима позоришног ријечника: лијепу Софију Кроазетову, што је главну улогу имала, просто је задјенула за појас. Као *Mistress*

Clareson у Странцима од Дима-а млађег, оставила је она незаборављиву успомену. Никад није са достојанственијом узвишеношћу спојено у једном гласу и једно мачије лизакање. Могао би човјек рећи, да се митолошка богиња претворила у какво маче.

Што је више играла и ауторитет јој растао, тим се више тако множило богатство њених представа, и она се усуђивала без икакве бојазни, да прими улоге, које су изискивале такве особине, каквих у њој њежној особи са мазним гласом, нико не би очекивао: енергију, разбукталу и дивљу страст, и снажан орган. Она је играла *Федру*, а то је било једно откривење. Она је изливу бјеснила ове несретне жртве дала грозног израза. Она је играла поноситу Дону Сол, играла је кћер Роландову, и увијек уз плескање публике, која се све више одушевљавала њоме и никако јој не силажаше са усана.

Théodore de Banville рече ми једног дана: „Не може је човјек хвалити, што умије да говори стихове; јер она је сама Муза појесије. Ту не помаже ни интелигенција ни умјетност, неки потајни инстинкт руководи њоме, она рецитира стихове као што славуј пјева, као што вјетар уздише, као што поток жубори, као што их је сам Ламартин некад из свог пера пустио“.

Ах! Да је остала у *Comédie Française*, да је највише два ил три пута преко седмице играла, па за тим се одмарала једно подуже вријеме, да се у свежем извору старог репертоара непрестано јачала, како би достигла сјајне и племените славе!

Али демон њене урођене циганске крви шапну јој у уво, да је ова дисциплина понижује. Изгуби вољу за ово позориште, и њена је ћуд одведе другом раду. Отворила је ателијер и поче примати читав Париз. Радила је у њему грозничавим жаром, којим је све чинила, чега се лаћала,

она је сликала и моделе правила. *Corneille* и *Racine* били су заборављени.

„Мени би најпослије било право“, рекао ми је г. Перен, који се на то љутио, „да имам какву пензионатку, која би и моделе чинила. Али не могу допустити да једна кипарка код мене игра комедију“.

Ова разлика у мишлењу све се више заоштравала; једно потмуло крхање навијештавало је судар. Једнога дана преда господин Перен госпођици Сари Бернар улогу доне — *Клоринде* у репризи „*Пустоловке*“ од Емила Ожјеа, али необуздана умјетница хотимично не научи улогу и на дан представе дође до катастрофе. Сјутра дан дође по свој отпуст. (Април 1880.)

Класична је периода тиме била завршена и отпоче периода авентира. За њих зна Европа, сви дијелови свијета; јер нема земље, коју Сара као триумфаторка није прошла, гдје је примамљивала свијетину, чије је љубопитство достигло врхунац: које слушајући гласове о њеним пустоловштинама, које пак о слави њеног талента. Никад се ни једна глумица није толико истрошила непрестаним путовањем, играњем великих улога свако вече, а кад би се вратила у Париз, управљала би позориштем, које је њој припадало, инсценирала би комаде, у којима би прву улогу играла, поучавала би млађе глумице, лијегала би у 2 сахата ујутру а у 8 већ устајала, држала јавне ручкове и ни од чега живјела — јер она једе мало и брзо — увијек од посјетилаца опкољена и увијек пријатна. Од куд јој само времена за све те задаће? Ова жена има живце од челика, она је пламен који увијек гори и пламти, она је једна снага природе, феномен, чудовиште.

Најдражесније, најњежније чудовиште.

Она је била срећна кад је напустила *Comédie Française*, што је нашла себи врло вјештог и знатног књижевника, који ју је потпуно разумио, који је све знао, шта

се од ове покретне и живе природе да учинити. Ви погађате да *Сардуа* мислим. Он је био, који је за њу написао: *Федору*, *Теодору*, *Тоску*, *Клеопатру*, ове велике стројеве, којима би се са стране умјетности дало много што шта замјерити, али који су ванредно били начињени, да истакну све особине ове умјетнице, да јој даду промјењливу и богату скалу за њене осјећаје.

Онај златни глас претворио се у тучан глас, она умилна и фина игра, посвећена чистоти Расинових трагичних јунакиња постаде опширнија и суморнија, постаде јача, бунтовнија и поносија. Иза пријатне периоде старог репертоара дође кратак, без даха, страстнији дијалог, пун наглих ђудљивости, горопади, разочарања, бола: потпуна лира! Потпуна лира!

Било би дуго пратити све њене креације и њене путе. Из овог опширног репертоара остало је четири до пет комада, у којима се она предала тако чудним заносом. *Тоска*, игра је и данас у позоришту у коме је она и управитељка и краљица. Она је једина комаду успјеха дала, што је у средњу руку доста. *Госпођа с камелијама* и *Федра*, то су двије улоге, у којима је она постигла љепоту сувјеренства. Она им се увијек враћа кад примијети, да је публика понешто уморена од новитета, и публика поново трком за њом иде. За мене је она у *Федри* боља. Она је друкчија, него што је *Рашел* у тој улози била. Она је исто тако добра, али би је морао човјек видјети у њеним добрим данима; јер кадшто, да се послужим њеним рођеним ријечима, није Бог при-

сутан. Тада игра она само сцену изјаве и ону у четвртом чину, све остало извађа помоћу својих средстава.

Јер она има нека своја средства, а то су средства, која јој све младе глумице имитирају. Наиме, много је лакше подражавати марифетлуке једне умјетнице, него ли њен ђеније. Сара исчерпта често по читаве километре дијалога једним истим гласом пјевања, док се не задржи код једне ријечи, код једног стиха, кога онда тим контрастом јаче истакне. Затим се усили да говори стиснутим зубима, гдје готово рећи: кује тонове, при чему они добијају металне звуке. Несмем ни да кажем, да Сарине погрјешке обично јачају у иноземству, јер их тамо не може да одржи у чврстој стези, као у нас.

Додамо ли *Федри* и *Госпођи с Камелијама* још и *Фру-Фру*, чију смрт на тако дирљив начин приказује, и *Самаританку* од Ростана, гдје у другом чину задобија јудејске масе једним ванредним актом побожне вјере, то смо истакли, што јој је најбоље у репертоару.

Сада се бави мишљу да игра *Хамлета*,*) дакле гађасту улогу. Некад је била најдражеснија од свих *Офелија*. Она се смије упуштати, шта хоће; јер као и Ирвинг има она свој рођени умјетнички дом и као и он поуздана је у своју публику. Она је била, она је и сад несравњива директорка, не брине се много за новчана питања, она се брине само за умјетност у избору својих комада, које она изврским укусом и нечувеном дражи украшава. И у том је оригинална као и свему другом; најзнаменитије створење садањег позоришта а можда и позоришта свију времена.

Ј. П.

*) Ово је писано о Ускресу.

Књижевност

СЛОВЕНСКА

Српска

Женски број Зоре. Уредништво *Зоре* хтјело је и овог Божића да обрадује своје претплатнике каквом новашћу, и ево — женског броја. Осим неких pjesама, сви су ови радови нарочито написани за овај број *Зоре*, те или су им аутори женски, или радови говоре о женским. *Зора* се и на овом мјесту захваљује својим сарадницама на љубави и готовости коју указаше њеној редакцији. Уједно са садржајем *Зоре* за ову годину доноси унутрашњи сарадници *Зоре* на челу листа лик њеног досадањег уредника *Јована Дучића*, који се сада бави у Женеви ради студија.

Српска Књижевна Задруга продужиће у наредним колима: *Историју Српскога Народа*. Осим других дјела *Задруга* је откупила cjелокупна дјела *Ђуре Јакшића*, а у припреми су радови многих српских књижевника, као: *Јаше Игнатовића*, *Јована Ст. Поповића*, *Илије И. Вукићевића*, *Свет. Ранковића*, „Светле Слике“ *Драгутина Ј. Илића*, приповијетке *Силе Матавуља*, Збирка чланака *Св. Вуловића*, пријевод „Холандије“ од *В. де Амичиса*, „Антологија српске лирике од И. Ђорђевића до Бранка Радичевића“ под уредништвом *Тих. Остојића* и дјецје pjesме *Змаја Јована Јовановића*. Овако лијепа перспектива наредних кола Српске Књижевне Задруге служи на част њеној управи.

Балканска Царица у францускоме пријеводу. Послије руског, њемачког и италијанског пријевода дјела Књаза Николе I., Балканске Царице, ево гдје се јавља и француски пријевод, кога штампа *La Revue d'Europe*. Женски лист *La Semaine littéraire* напомињући овај пријевод, говори о том производу Књаза-pjesника слиједеће: „Књаз-pjesник овдје пјева славу земље којом управља; прича вјечиту борбу са Турчином, који поред све своје силе, никада није могао покорити ово дивље парче земље. Балканска је Царица дјело врло просто и природно, али које не оскудијева ни величином, ни љепотом. Ту нећете наћи несретних жена, нити јунака са замршеним осјећајима и несигурном свијешћу, већ на против душа узвишених и бурних, које

не попуштају у својим плановима. Мушка гордост влада срцима свих личности. Станко је издао; Станко се бори у отоманским редовима, гдје је постао паша и гдје га обасипају почастима: „Хајде за мном, вели он својој вјереници Даница, ја ћу ти ставити круну на главу.“ Али она, која је вјерна својем народу, одговори му гордо: „Дакле год будем остала Црногорка, ја сам царица“. У овој драми има снажних стихова, који морају, на српском, звонити силно као звук труба...“

Док се тако француска литература тим дјелом заноси, дотле је Балканска Царица и међу Чесима стекла лијепо глас и признање. Како се из Брна у Моравској јавља, приказивао је онде у чешком позоришту Никола Симић са госпођом поједине одломке из Балканске Царице са толиким успјехом, да је на жељу тамошњег грађанства морао поновити исту преставу.

Уредништво *Звезде* покреће: **Звездину Библиотеку**, у којој ће доносити одабране радове страних писаца у ваљаним пријеводима. Она ће излазити двапут недељно: четвртком и недељом на цијелом табаку, и доносиће у свакој свесци сем започетог романа и по једну цијелу причу; цијена ће свакој свесци бити само 10 пара динарских. — У првој свесци почеће излазити *Козаци*, приповијетка чувеног руског писца *Лави Николајевића Толстога*. То је рад, који је створио славу Толстојеву и обратио пажњу и критике и публике на њ. Ако Библиотека буде нашла одзива, донијеће читаву серију романа *А. Н. Лејкина*, писца добро познатог романа *Где поморанце зру*, што је у *Звезди* излазио и обратио пажњу публике.

Све досадање беседе Дра Мих. Полита-Десанића, са повјесничким цртама из српске политичке борбе од год. 1883.—1898. Садржај: „Предговор — I. Ствари у Хрватској. — Крвави догађаји у Загребу због мађарских грбова. — Наша народно-црквена аутономија. — Беседа на угарском сабору 26. септембра 1883. — II. Борба против Кикиндског програма. — Велико-Бечкеречки и Кикиндски програм. — Посланица бирачима уздинског среза. — Избори г. 1884. — III. Расуло српске народне странке. — Проглас на бираче за угарски сабор г. 1887. — IV. Пред бирачки збор Сентомашки. — Сентомашки бирачки збор и његова брука. — Бирачка конфе-

ренција у Новом Саду. — Беседа 19. априла 1887. — Потпун расцеп у народу. — Изборно кретање. — Беседа у Белој Цркви дана 5. јуна 1887. — Пораз при изборима г. 1887. — Врхунац раздора. — Смрт Мише Димитријевића. — V. Смрт Германа Анђелића. — Избор новог патријарха. — Народно-црквени сабор г. 1892. Беседа 7. новембра 1892. — VI. Избори за угарски сабор г. 1892. — Проглас на српске бираче. — VII. Политична борба у новосадској мунципалитети. — Беседе: о Лајошу Кошуту, против црквено-политичких реформама, у ствари зидања српске гимназије. — VIII. Митрополијски збор у Карловцима г. 1894. и црквено-политичне реформе. — Беседа 7. априла 1894. — Одлуке збора. — Утисак митрополијског збора. — IX. Беседа у спомен хрватском историчару Фрањи Рачком у „Матици Српској“. — X. Народносни конгрес. — Говори на конгресу. — Народносни програм. — Његов утисак и његов значај. — XI. Седамдесетогодишњица Милетићева. — XII. Народно-црквени сабор г. 1897. — Проглас на бираче. — Слога странака. — Велика победа при изборима. — Саборска адреса и говор у препоруку исте. — Одлука сабора. — Одгода. — Нови расцеп после сабора. — XIII. Конференција код министра-председника Банфија и патријарха Бранковића. — Говор од 6. септембра 1897. — Утисак конференције код Банфија. — Говор од 9. октобра 1897. на конференцији код патријарха. — Утисак конференције код патријарха. — XIV. Протест извршног одбора народносног конгреса против помадаривања местних имена. — Засталост у народносној акцији. — XV. Пола столећа. — Помен години 1848. — Завршна реч. — Издање српске књижевне и штампарије Браће М. Поповића у Новом Саду 1899. — Цијена је књизи 1. фор. 50 новч (3 крине).“

Историја о Балшићима. Чувар старог дубровачког архива Проф. Ј. Gelseich, прибрао је из дубровачког архива велики број историских података о негдашњој српској владалачкој породици Балшићима, и тај материјал, по могућству сређен, предао је у штампу.

Братство Друштва св. Саве књига 19. изашла је са овим садржајем: Предговор уредника Момчила Иванића. 1. Сеоска црква од † Николе Манојловића-Рајка. 2. Душанов поход на Цариград, пјесма од Јов. Маговчевића. 3. Јунак-жене, историјске цртице од Јов. Н. Томића. 4. Хајдук Вељко, пјесма од Милорада Ј. Митровића. 5. Дебар и његова околина од М. М. Вељ., учитеља. 6. На Косову, пјесма од Косовца. 7. Српски одисај, пјесма с грчког од Ђачета Косовљанчета. 8. Ириг и његова околина, путопис од Милоја Бумбића. 9. Манастир Дреновац у Славонији, прилог-жак историји српске цркве од попа Лазара Богдановића. 10. „Ја сам Србин“, приповијетка Радоја Домановића. 11. Браћа, прича од Јована Ђ. Пантелића. 12. Браћи Мухамедове вере, пјесма од Р. К. 13. Браћа, комедија у три чина, написао М. Цегегић.

14. Стање кућа у Црној Гори, написао Андрија Јовићевић, учитељ. 15. Свадбене песме из Пирота, прилежила и обичај описала Јела. 16. У природи, природописне цртице, написао Богдан Јанковић, професор. 17. Српско небо, израдио Јеленко Михајловић, професор. 18. Извештај о Светосавској Вечерњој Школи 1891.—1898. шк. год. 19. † Милош С. Милојевић, некролог од Зар. Р. Поповића. 20. † Протопрезв. Јеврем А. Илић, некролог од Зар. Р. Поповића. 21. † Марко Аксентијевић, некролог од попа Лазара Богдановића.

Српска Књижевна Задруга издаће до Божића и VIII. коло своје са овим лијепим радовима: 1.) *Ивкова слава*, приповетка Стевана Сремца; 2.) Друга свеска *Приповедака* Ј. К. Лазаревића; 3.) Друга свеска *Слика из сеоског живота* Јанка М. Веселиновића; 4) *Исландски рибар*, роман Пјера Лотија, у преводу Тилеје Довијанићеве; 5) *Војке и воће*, од Благоја Тодоровића; 6) *Домаћа писма* Доситија Обрадовића, и 7) *Лирске пјесме* Симе Милутиновића Сарајлије.

Хрватска

Мјесечна смотра „*Живот*“. Друштво хрватских умјетника у везу са неколицином хрватских књижевника, одлучило је издавати мјесечну смотру *Живот*. Лист ће излазити почетком свакога мјесеца, богато опремљен у кварт-формату на 3½ до 4 табака. У сваком броју налазит ће се више репродукција најбољих слика хрватских умјетника — а и знаменитих страних. Главни дио листа обухваћат ће у првом реду радњу наших првих белетриста. Особита пажња ће се посветити штудијама и рефератима из свих грана умјетности и књижевности. Управни одбор уложио је сав труд, да смотра буде истинити одраз нашег умјетничког и књижевног живота и да удовољи великој потреби, коју осјећамо услјед помањкања смотре, која би обухваћала сав наш културни живот. Први број изаћи ће у очи нове године 1900. — Претплата јест 6 фор. на цијелу годину, поштом 7 фор.: за земље међународног поштанског савеза 8 фор. — Сви листови и претплата шаљу се: Управи смотре „*Живот*“, Загреб. Самостанска улица 18. — У управни и редакционални одбор изабрана су господа: Др. Никола Андрић, Бела Чикош-Сесица, др. М. Дежман-Иванов, Роберт Франгеш, Влад. Гудел, Шаша Исаковић, Отон Ивековић, Виктор Ковачић, др. Стјепан пл. Милетић, Миховил Николић и Срђан Туцић.

Пољска

У Пољској пишу жене обично за дјецу или опет за жене. Но имаде их сада већ доста, које у својим дјелима обрађују проблеме, који су сасвим одмакли од поимања обичне женске литературе. Баве се наине ријешавањем социјалних питања и цртањем психолошких дубина човјека у опће. Савремени феминистични покрет много је томе допринио, тако, да сада имадемо већ читаву легију романа и новела

од разних списатељица, који се нимало не разликују ни по садржају ни по форми од дјела мушких колега пољских и туђих. Најзнаменитија списатељица пољска а уједно и водитељица читавог модерног правца женске литературе у Пољака јест *Eliza Orzeszko*. Њезини се романи преводје врло много на руски, њемачки и француски језик и сада баш издаје у Варшави ново дјело „*Argonanci*“. У коме се опет из нова одсјева сав њезин велики таленат. Од млађих је знаменитија *Zofia Jenike*, која је издала ове године збирку новела, у којој се види додуше, много туђег уплива али и знатан, самосталан таленат. У својим новелама црта она дјецу нашег доба, индивидуе болесне, који пате од болести превише рафиноване цивилизације, пуне слабости и страсти, нервозне, све на подлози читавог нашег вијека, који се распада и изумире. Све и најдирније стране представља истински и немилосрдно, нема код ње оних сталних добрих и злих карактера, познатих нам по старој шаблони т. ј. апсолутно добрих и апсолутно злих. Без сгреха анализује она душе својих јунака, најмањи покрет не може јој измаћи. Наравски, да јој је тим основан тон изашао при песимистичан, али ипак нигдје није прешла границе истине, нигдје не вријеђа естетично чувство. Па ипак је човек кад книгу прочита незадовољан и доса му је већ тих тамних појава дегенерисаних и одијењених од масе људства, који су интересантни као изнимке, а одвратни као карактери.

Х. Г.

Кратке вијести

* У 20 и 21 броју *Нове Искре* изашао је диван њемачки пријевод пјесме Милорада Ј. Митровића: *Била једном ружа једна*, што је превео прослављени наш пјесник *Змај Јован Јовановић*.

* Познати роман *Злочин и казна* од Достојевског, што излази у пријеводу Јејте Угричића у *Полцијском Гласнику*, драматизован је и с успјехом приказан на позорници: литературно артистичкиј кружок-а.

* Из *Бранкова Кола* одштампана је у засебну книгу расправа г. Милутина Јакшића, професора Карловачке богословије: *О Арсенију IV. Јовановићу Шакабенти*, која износи 240 страна, а може се добити код самог писца по 80 новчића. Ова је научна расправа знатан прилог историји Срба у Угарској.

* У Биограду је одржан *концерт Вели Милковићу* обојелом члану краљ. срп. нар. Позоришта у Биограду. Господин Веља Миљковић ради и на књижевности српској.

* Српски ђенерал *Јов. Миљковић* превео је *Тактичка начела* од ђенерала Педоје. Књига ће бити готова крајем децембра, а изнијеће 20 штампаних табакса уз цијену 2 динара. Преплату ваља слати штампарији Павловића и Стојановића у Биоград.

* Одштампане су из *Летописа* Матице Српске: *Успомене из нашег црквено народног живота* од дра

Тодора Мандића. Ове су успомене од велике важности за историју аутономије Срба у Војводини.

* Изашао је 11 број ваљаног часописа *Карауић* са одабраном садржином. Ми нарочито препоручујемо овај мјесечник ради његова програма и мисије.

* У 3 броју „*Slovanský Přehled*“-а изишла је симпатична билешка о српској књижевности, гдје се нарочито истиче *Мала Библиотека* са своје прве три свеске.

* *Г. Жарко Савић*, оперски пјевач недавно је приказао своју пјевачку вјештину на позорници мађарске краљевске опере у Пешти, у улози „*Фауста*“. У четвртог чину изазван је *седам нута*. Господин Савић играће још у *Кармену* и у *Јеврејци*.

* Чланови добротвори Српске Књижевне Заједнице добиће наскоро умјетнички израђену слику (друштвену повељу), коју је израдио српски академски сликар *Марко Мурат*. Ова повеља која ће служити и као кућни украс ради се у једном Бечком умјетничком заводу.

* Госпођа Милка Гргур, прослављена српска глумица и сарадница *Зоре* одликована је од српског краља орденом св. Саве III. степена. Честитамо!

* Руски илустровани лист „*Росија*“ донео је у свом броју од 29. октобра слику архимандрита Нићифора Дучића, а у 17. броју о њему чланак.

* У Биограду изишла је књига *Боери*, слика из живота и обичаја Боера, са сликама. Дворска Књижара Мите Стајића. Цијена 60 п. д.

* Султан је одликовао господина Светолика М. Јакшића, секретара цариградског посланства, и нашег драгог сарадника, командерским орденом Медине. Честитамо!

* Наш сарадник господин Иван Иванић наставља у *Трговинском Гласнику* своју расправу: *Источна Македонија*.

* Г. Пера П. Ђорђевић примио се огромног и часног посла око израде рјечника Академије Наука.

Умјетност

Прослава краљ. срп. нар. Позоришта у Биограду. Године 1869. октобра 30. отворено је данашње Народно Позориште у Биограду. Управа Краљ. Срп. Народног Позоришта прославила је тај по српску културу значајни дан, прије пет година, свечано као 25-годишњицу опстанка Народног Позоришта. Према својем карактеру прослава тридесетгодишњице се ове године ограничила на два вечера. У главним цртама програм је првог вечера овакав био: пошље нове увертире г. Јенка под насловом *Александра*, сљедовала је декламација у славу Кнеза Михајла од г. Драгомира Брзака, а затим је имао први пут ријеч у Народноме Позоришту онај, који је тако рећи одгајао у повоју српски театар Јоаким Вујић. Увод у два Вујићева комада чинио је нарочити пролог у ње-

гов спомен од г. Мил. Ј. Митровића, и једна пјесма у славу Вуићеву, коју је нарочито за ту свечаност компоновао г. Ст. Бинички. Друго вече дало је у одломцима развој српске драмске литературе, који се надовезује на Вуића. Прослава је почела у понедељак 8. новембра, а завршила сјутра дан 9. новембра. *Звезда* по којој доносимо и ову билешку донијела је и пролог господина Митровића.

Библиографија

Одзиви пријатних успомена од Бекице Шобајића, прештампано из „Оногшта“. Никшићска Акционер. Штампарија 1899. Цијена 30 новч.

Васкресније Грофа А. Н. Толстога, с руског превео Јован Максимовић. Издање Књижарнице код Вука Ст. Караџића Св. Ф. Огњановића у Срем. Карловцима. 1899. Свеска 6. Цијена 20 новчића.

Стенлијев пут кроз Африку, за народ и омладину обрадио Рихард Рот. Превео с њемачког Т. Х. Биоград, издање Савића и Компаније. Цијена 2,50 кр.

Објављенје срјевао *Milivoj Strahinić*. Dio I. V. i VI. Snopić. Rijeka. Tiskarski i litografski zavod Emidija Mohovića nakladnika 1899.

А. Тијер Историја француске револуције и конзулства и царства превео М. М. Магдаленић почасни генерал бив. професор Војне Академије. Део први. Историја француске револуције. Свеска I. Уставотворна Скупштина. Заузеће Бастиље. Прва Федерација. Устав од 1791. Књига прва. Уставотворна Скупштина. Са пет слика. Београд 1899. Штампарија Павловића и Стојановића, дубрковачка улица бр. 9. Цијена 1:50 динар или круне.

Годишњи извјештај Српске Књижевне Заједнице за 1898. годину, доноси рад шесте редовне скупштине држане 21. маја 1899. године под предсједништвом П. П. Ђорђевића, имена чланова заједнице и Правила њена.

Православна Моралка за више разреде средњих школа, израдио Сава Теодоровић свештеник, професор и катихета у кр. реалној гимназији у Земуну. Наклада Пишчева. Цијена 2 круне. Штампарија Ђорђа Ивковића у Новом Саду 1899.

ЧИТУЛА

† **Каролина Свјетла**. *Нова Искра* доноси у свом 18 и 19 броју из познатог пера Ј. Зд. Р. овај некролог: 26. августа умрла је у Прагу Каролина Свјетла, која бјеше једна од најпопуларнијих и најбољих књижевника чешких. Све што је писала провејано је патриотским осјећајима и дубоким познавањем вриједног чешкога народа. Њезин је живот био пун добротности и љубави према њезину народу, те у томе погледу заузимаше врло важан положај не само међу најугледнијим књижевницима већ и међу првим добротворима чешким.

Рођена је 1830. године 11. фебруара у Прагу у породици Ротових. Свјетла бјеше њезин књижевни псеудоним. Удата је била за професора Мухака. На књижевном пољу први пут појавила се год. 1858. својим радом у Алманаху: *Dvoji probuzeni*. — Писала је веома много романа, приповиједка, новела... којих ће бити до једне стотине. Главни су јој радови: Сеоски роман, Крст код потока, Неколико табака из породичног љетописа, Љубав према пјеснику, Прва љубав, Учитељица, Школа — моја срећа, Успомене, Црни Пера, Пољубац, Тренутак, У затишју, Фратина, На јутрењу, На раскршћу, Крај и почетак, Рудар и његово дијете, Из атмосфере барикада, Народ, Пошљедња госпођа Глоговска, Карла, (на српски преведена под нагисом Драга). Многи њени радови превођени су на пољски, руски и француски; а неколики од њих и драмовани су (Крст код потока, Звонечкова краљица и Сеоски роман). Од њезине приповијетке Пољубац израдила је пјесникиња Елишка Краснохорска либрето за оперу коју је компоновао прослављени чешки композитор Сметана, а која је имала највећег успјеха у разним свјетским позориштима. — Свјетла је била предсједница чешког Женског Друштва у којему је дуго корисно радила подигавши га на степен једног од најугледнијих чешких друштава. — У пошљедње вријеме веома је патила од болести очију, али јој ни то не сметаше да напусти књижевни рад; и ако није смјела сама да пише, говорила је своје пошљедње радове другима у перо. А када се овој болести придружила још и запаљење плућа, није могла издржати већ остави свој драги чешки народ, који јој за живота указиваше највеће почасти, а који ће по смрти јој знати да сачува њезину успомену.

Српски преводници доиста би ваљали да прикажу читалачкој публици који од њезиних радова, чиме би вршили и лијепо мисију — познавање српске читалачке публике са чешком књижевношћу.

СА ДРЖАЈ: Јелица Беловић-Бернадзиковска: *Модерне Жене*. — **Пјесме**: Јела Спасић: *Устани, чедо*. — Косара Цветковић: *Из дневника*, проза у стиховима — Милица Петровић: *Мило сунце!* ... — Јелена: *Лутајте мисли*. — **Приповијетке**: Милка Гргуrowa: *Опасна пријатељица*. — Милева Симићева: *Адијари*. — Даница Бандић: *Под јесен*, — *Срам месечине*. — Косара Цветковић: *Стазом без мете*. — *Свјетлана*: *Пјесма о пјесми*, превела Даринка Калићева. — **Чланци**: Јелица Беловић-Бернадзиковска: *Болеслав Прус*, Скица из пољске савремене књије. — *Francisque Sargoy*: — *Сара Бернар*, прево Ј. П. — **Кронина**. — *Књижевност*. — *Кратке вјести*. — *Умјетност*. — *Библиографија*. — *Читула*.

Претплату *Зоре* прима њена Администрација, затим Издавачка Књижарница Пахер и Кисића у Мостару, Дворска Књижарница Мите Стајића у Биограду и сви њени пошљеници. — Рукописи шаљу се Уредништву. — Поједина свеска стаје 40 новчића. — Прима трговачке и друге огласе, рачунајући од петог-редка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 6 новч., за три оглашавања по 4 новч., а за више од три пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. билеговине